

RIIGIKOGU

IV koosseis.

VII istungjärk.

156. koosolek.

18. juunil 1931.

Sisu:

1. Päevakorra täiendamine.
2. Komisjonide täiendavad valimised.
3. J. Saare küsimine Vabariigi Valitsusele põllutööliste palgaraamatute pidamise asjas ja Vabariigi Valitsuse seisukoha kohta J. Saare ja J. Fuks'i poolt esitatud põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse kaotamise seaduse suhtes.
4. Vabariigi Valitsuse vastamine R. Kuris'e küsimisele talupidajatelt kodumaa nisu kokkuostmise asjus.
5. Vabariigi Valitsuse vastamine J. Saare küsimisele maal asuvate kinnisvarade maksustamise asjus.
6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.
7. Järgmise koosoleku määramine.
8. Sisupunkt 6. järg.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 10.20 min.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

1. Päevakorra täiendamine.

J. Voiman'i ja J. Loosalu' ettepanekul täiendatakse päevakorda 1. punktiga — komisjonide täiendavad valimised.

2. Komisjonide täiendavad valimised.

Valitakse:

rahaasjanduse komisjoni A. Jõeääre asemele B. Eilman;
üldkomisjoni B. Eilman'i asemele A. Jõeäär ja O. Köstri asemele R. Penno.

3. J. Saare küsimine Vabariigi Valitsusele põllutööliste palgaraamatute pidamise asjas ja Vabariigi Valitsuse seisukoha kohta J. Saare ja J. Fuks'i poolt esitatud põllutööliste tööaja ja palgaolude korraldamise seaduse kaotamise seaduse suhtes.

J. Saare (loeb): Palun Vabariigi Valitsust vastata järgmistele küsimustele:

1) Kas Vabariigi Valitsusel on teada, et praeguse Hariduse- ja sotsiaalministri poolt maksmapandud määrus põllutööliste

palgaraamatu kohta, milliseid raamatuid põllupidajad on kohustatud nende vorminõuete kohaselt pidama, teeb suuri raskusi meie põllupidajatele, — ja kas selle maksmapandud põllutööliste palgaraamat ja vorm on maksev kõikide põllutööliste kohta, — näiteks karjased?

2) Kas Vabariigi Valitsus kavatses karistada üksinda neid põllupidajaid, kes seda praeguse valitsuse poolt maksmapandud vormi järgi põllutööliste palgaraamatuid ei pea, — või tahetakse karistada ka põllutöölisi, kellel neid raamatuid ei ole?

3) Kunas kavatses Vabariigi Valitsus seisukoha võtta minu ja rkl. J. Fuks'i poolt juba 6. märtsil s. a. Riigikogule esitatud „põllutööliste tööaja- ja palgaolude korraldamise seaduse kaotamise seaduse“ kohta?

Kui seisukoht selle seaduseelnõu kohta Vabariigi Valitsuse poolt on võetud, — siis palun vastata, kas see seisukoht on selle praeguse maksva seaduse kaotamise poolt või vastu?

4. Vabariigi Valitsuse vastamine R. Kuris'e küsimisele talupidajatelt kodumaa nisu kokkuostmise asjus.

Majanduseminister M. Pung: Austatud Riigikogu liikmed! Küsimuse kohta, palju suurveskid talupidajatelt antud kohustuste põhjal kodumaa nisu on ostnud ja missuguse hinna eest, on mul au teada järgmist:

Suurveskite poolt antud kohustuste põhjal peavad nemad talupidajatelt, ühistegelistelt ühingutelt ja kaupmeestelt ostma kogu kodumaa nisu ülejäägid pakutud hulgal kuni järgmise lõikuseni, s. o. 1. sept. 1931, makstes nisu eest kuni 21 senti kg kohalikkudes raudteejaamades eriti kokkulepitud klassifikatsiooni tabeli järgi. Neid tingimusi on suurveskid Majanduseministeeriumil olevatel andmetel ka täitnud. Kaebusi nende tingimuste rikkumise üle ministeeriumile ei ole esitatud.

Kokkuostetud nisu hulga kohta ostjad ministeeriumile perioodilisi aruandeid ei ole kohustatud esitama. Lõppülevaadet anda on praegu võimata, kuna nisuost praegu veel käimas.

Mis puutub küsimusse, kuidas valitsus käesoleva aasta kodumaa nisu lõikust realiseerida kavatses, pean tähendama, et selle küsimuse arutamine veel varajane on. Praegu on raske ennustada käesoleva

aasta viljasaagi suurust ja ei ole veel kujunenud nisu välisturu seisukord ning on teadmata nisu kokkuostu senise viisi tulemused.

5. Vabariigi Valitsuse vastamine J. Saare küsimisele maal asuvate kinnisvarade maksustamise asjus.

J u h a t a j a : Sõnasoovijaid ei ole.

6. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö kohta koolides.

O. S t r a n d m a n : Härrad Riigikogu liikmed! Eelkõnelejad on viinud praeguses arupärimises esiletoodud küsimuse natuke laiemale pinnale. Ma ei saa salata, et niisugust teguviisi tuleb tervitada, sest see küsimus ei ole puhtvormiline küsimus, vaid selle sisu on suurema ulatusega, kui esialgselt paistab, ja sellepärast on terve rida küsimusi, mis arupärimisega ühenduses, kõne alla võetud. Siis lubatagu ka minule, et ma nende juures paari sõnaga peatun, enne kui arupärimise juurde minna.

Kõigepealt seletasid meile siin pikevalt härrad Rei ja Ast, mis on sotsialism, kuidas on see edenenud ja kuidas praegusel ajal sotsialismiga tuleb rehkendada. Ei saa keegi salata, et praegu sotsialismiga tuleb igal inimesel, kes politikast osa võtab, tegemist teha. Teda maha salata ja olematuks teha, see on poliitilise elu juures praegu võimata. (V a h e l h ü ü d e d.) Jah, ma kahtlen selle juures väga, kas Teie sellest aru saate. Jah, Teie olete väga hästi rääkinud teiste obskurantismist, tarvitanud teiste kohta väga suuri sõnu. Kui aga teie teiste kohta niisuguseid sõnu tarvitate, siis peaks piinlik teil olema. (V a h e l h ü ü d e d.) Meie ei tarvita, see on päris selge, härra Martna. Mina ei tarvita teiste kohta niisuguseid sõnu, mida teie kaaslased kirjas oma seltsimeeste kohta on tarvitanud. Minul ei ole seda viisi, ja kui teie seda minu suureks puuduseks peate, siis on see teie asi. (V a h e l h ü ü d e d.)

Härra Ast'i kõne juurde tulles peab tähendama, et härra Ast'i kõnes mõned lapsused on juhtunud. Mina ei taha härra Ast'iga võistelda teadmises ja informatsioonis praeguse sotsialistliku liikumise kohta. Mina ei ole praegu sotsialistliku programmiga nii eriti väga tuttav. Kui aga härra Ast viimane kord tõsiselt rääkis, et praegu ainukene meetod sotsioloogias kui ka vist politikas on sotsialistlik meetod, siis härra Ast vist kaugele läks ja koguni väga kaugele läks. Mina arvan,

kui võrreldakse ühe maa sotsialismi teise omaga ja neist võrdlustest järeldusi teha, siis see õiglane ei ole. Mina arvan, kes Inglismaa sotsialistlikku liikumist tunneb, mina ei taha sellel alal eriteadlane olla, mõnda raamatut olen siiski lugenud, siis näeme, et seal ja Prantsusemaal viimase ajani Saksa teoretikute mõju hoopis teine on olnud. Inglismaa sotsialism on välja kasvanud tööliste ringkondadest, ja näeme, et paremad sotsialistid, muidugi erandeid on olemas, on suure raske töökooli läbi teinud ja pärast ennast edasi arendanud ja hiljem endiste seltsimeeste juhtideks hakanud, kuna Saksa sotsialism on arenenud esialgsetest teooriast. (V a h e l h ü ü d e d.) Seal on kaks voolu. Tulen ka Bebeli juurde tagasi. (V a h e l h ü ü e.) Mina Teid ei seganud, härra Martna. Võib-olla Teie mind ka ei segaks! (V a h e l h ü ü e.) Ma tean küll, et Bebel sadulsepp oli, härra Martna.

Vahed on igatahes väga suured, ja sellepärast öelda, et sotsialism on igas riigis ühesugune, ei või; härra Ast seda otsekohe ei öelnud küll, aga ma tahtsin konstateerida, et vahed on suured. Kui tahate Eduard Bernstein'i ühte patta heita Marx'i ja Liebknecht'iga, siis on see suur eksitus. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma olen täiesti rahulik, ja Teie võiksite seda ka olla. (V a h e l h ü ü e.) Teie tahate oma teravate vahemärkustega minu kõnet ilustada. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma tahaksin seda öelda, et teie tahate Eduard Bernstein'i üheks äärmiseks pahempoolseks tembeldada. Meie teame seda ainult, et Eduard Bernstein on kuulus õpetlane, üks targematest meestest sotsialistide hulgas, kes omal ajal raamatu kirjutas... (V a h e l h ü ü e.) Teil on vist õigus, härra Martna, võib-olla et ma need kaks ära segan. Aga me teame, et ta õieti niisuguses seisukorras oli, et ta taheti Saksa sotsialistide erakonnast välja heita. Kas ta heideti või mitte, seda ma ei tea. (V a h e l h ü ü e.) Seal olid niisugused voolud käimas. (V a h e l h ü ü e.) Ma tean seda, et kui Bernstein ilmasõja algul iseseisvate sotsialistide hulka läks, siis mitte sellepärast, et ta oma sotsialistlikke ilmavaateid oleks muutnud, vaid ta läks minu teada iseseisvate sotsialistide hulka sellepärast, et ta sõja vastu oli. Nii et sõjas seisis põhjus, milles tema põhimõtted enamussotsialistidega lahku läksid. (V a h e l h ü ü d e d.) Mis nüüd puutub Bernstein'i vaadetes, siis mina ei ole neid viimasel ajal uurinud, aga ma olen üht kuulnud... (V a h e l h ü ü e. — N a e r.) ja vist ka ise lugenud, et kui Bernstein oma 80- või 85-aastast sünnipäeva pidas, siis toleaeagne, praegu juba surnud, väga lugupeetud tegelane, endine riigikantsler Müller-Franken teda tervitas sõnadega, et „omal ajal

olime vastased, aga praegu oleme kõik reformistid.“ Ja meie teame vist ka kõik, et üks Saksa suur ajaleht on artikli avaldanud, kus ta nimetab Saksa sotsiaaldemokraatiat üheks suuremaks kodanlikuks parteiks Saksamaal. Ja see on väga tõsine ajaleht. Mina ei tea, kuikauget meie sotsialistid selles suunas on, ja mis nende sihid on. Kahjuks on siiski, ma ei taha sellega kedagi haavata, meie tasapind niisugune, et raske on meie sotsialistide seisukohtade üle jõuda selgusele — meil on ainult ühe ajalehe kirjutused, millistes kindlaid järeldusi selles suhtes raske teha on. (V a h e l h ü ü e.) Miks Teie ette jooksete, ma ei ole kunagi öelnud, et Teie kuhu ei kõlba. (V a h e l h ü ü e.) Ei ole mõelnudki öelda seda. Ma ei ole ka öelnud, et Saksa sotsiaaldemokraatide politika kõige parem on ja teie seda kopeerima peate. (V a h e l h ü ü e.) Võib-olla, et olete kuulnud. Mina näen aga üht teie juures, et teie kaunisti Vene mõju all olete, vist rohkem kui Saksa mõju all, ja olete Vene fraseoloogia mõju all. Kui Teie rääkisite, lugupeetud härra Martna, ja Teie sõber paremalt poolt, kes seal praegu ei istu, siis kuulsime sõnu „sandarmid“, kuna Eestis mingeid sandarme ei ole. Ja seal on veel palju teisi tundemärke, mis seda fraseoloogiat ennustavad, mis tsaariaegsest Venest pärit on. (V a h e l h ü ü e.) Aga kuulge, mina olen ka kirjandust lugenud, et aga mujal palju sandarmitest oleks räägitud, seda ma ei ole leidnud, see on ikkagi täiesti Vene tärminoloogia. (V a h e l h ü ü e.) Nii kui teie seda punast särki, mis üle pükste käib, täiesti ära kaotanud ei ole, vaid seal ikka väiksed lipakad järgi on jäänud. See on päris selge. (V a h e l h ü ü e.) Aga Teile võiksin ma öelda, et kellega sa läbi käid, see ikka su peale ka mõjub. (V a h e l h ü ü e.) Mitte venelastega läbi käies, aga oma seltsimeestega, ja seal on Vene mõju väga suur. Ma ei ütle, kas see hea või halb on. Teil on broshüüri sotsialism. (V a h e l h ü ü d e d.)

Kui härra Rei meid õpetama tuli, mis demokraatia on, siis võib siin härra Rei'le väga paljudes asjades vastu vaielda. Loomulik, demokraatia ei ole ainult see, kus 50-ne käes on enamus. On mitmesugune kultuuriline arenemispind, mis meil praegu olemas. Peab aga tähendama, et demokraatia mõistes suur kriis olemas on.

Ka kommunistid olid kõige suuremad mahakirjutatud demokraatlikkude põhimõtete austajad, aga pärast võimuhaaramist unustati see kõik. Ma ei arva, et meie sotsialistid võimukorral kõiki kommunistlikke võtteid tarvitama hakkaksid, aga ma arvan, et vähemalt mõnesugused kitsendused maksma pandaks.

Vististi on meil väga palju atavismi

demokraatia mõttes püsinud. Näiteks ma võtan ühe ja väga lihtsa asja. See on Riigikogu liikmete eesõigused. Öeldakse, et meie parlamendi liikmel on üks sajandik suveräniteeti. Mina saan aru, et Inglismaal, kus need õigused tekkisid, seal tuli kuningaga võidelda, kuninga käes oli täidesaatev võim, ja muidugi, kui parlamendi liikmed ka tahtsid iseseisvalt talitada, võidi neid selle eest karistada. Aga ma arvan, et demokraatlikus riigis kõik niisugused eesõigused, mis parlamendi liikmele antakse, teatavas mõttes atavism on.

Veel üks asi. Mina tahtsin põhiseaduses läbi viia, et parlamendi liige oleks vastutav selle eest, mis ta siit kantslist räägib. (V a h e l h ü ü e.) Aga mispärast teie võite rääkida sellest, mis demokratism on, aga mind ei lubata? Teie olete suur rühm ja sellepärast on teil privileegium, ning sellepärast ei taha teie minule seda mitte lubada. (V a h e l h ü ü d e d.) Missugust määrust? (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, härra Tupits, et Teie ei mäleta, on väga kahju. Mina olin see, kes meie põhiseadusse selle sisse põimis, mina tegin selle redaktsiooni. Ja nii kirjutasime sisse, et parlamendi liige ei kanna vastutust siit kõnetoolilt tehtud poliitiliste avalduste eest. Aga kahjuks on meil kohtu praksis sellest teisiti aru saanud. Parlamendi liige võib siit kantslist kõik rääkida, ja teda ei saa vastutusele võtta. (V a h e l h ü ü e.) Redaktsioon on selge, aga praksis on kahjuks teine. (V a h e l h ü ü e.) Jah, kui tema seda tegi, aga mispärast siis, härra Ast, Teie arvate. . . (V a h e l h ü ü e.) Ma arvan, et härra Tallmeister on samaste õigustega parlamendi liige kui härra Ast, ja võib-olla et härra Johanson tahaks küll, et meie nii teeksim, nagu Venemaa kohta Jaapani sõja ajal räägiti, et: «они нас пушкой, а мы их иконой». (V a h e l h ü ü d e d.) See oleks ju härra Ast'ist väga armas. Aga ma arvan, kui võitlust peetakse, siis lubatagu seda ka härra Tallmeistrile, millele Teie ise pretendeerite. (V a h e l h ü ü d e d.) See on hoopis teine asi.

Teine küsimus, mida ma enne tahan puudutada, kui puht sisu juurde lähen, on see, et on ette heidetud härra Ast'i poolt tööerakonna tagurlust ja kiidetud oma radikaalsust. Teate, härra Ast, mis ma radikaalsusest arvan. Ma ütlen otsekohe, see on blöff. (V a h e l h ü ü d e d.) No siis ärge öelge, kui teie ei taha. (V a h e l h ü ü d e d.) Ei, kui teie ei taha, ega meie teid sundima ei hakka. Ma tahtsin öelda, et võtame küsimuse põllutööliste määruste kohta, nagu see pandi maksma. (V a h e l h ü ü d e d.) See on võimalik jah. Need võib-olla on juhtunud Kuke ajal. Kukk ei pruugi geenius olla, kes kõik hästi tegi.

Praegu aga võite teie kindel olla, ma ei tea, kas 99%, aga vist 90% oli kindlasti neid talusid, kes neid seadusi ei täida. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie muidugi võite põllumeeste kogudele nii lähedal olla, kui see vähegi võimalik on, aga et teie neid määrusi täitma hakkaksite, seda teie küll ei julge. (V a h e l h ü ü d e d.) Ah, härra Joonas vist ei saagi täita. (V a h e l h ü ü d e d.) Vaatame nüüd seda, millest härra Ast tagurlust ette heitis — käitise seadust. Teie ütlete, et tööerakond teeb selle seadusega opositsiooni. Kas on tööerakond öelnud, et ta põhimõtteliselt selle seaduse vastu on? Meie toetame seda seadust, aga kui see seadus tehniliselt nii puudulikult on esitatud, siis meie ei saa sellega ühineda. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie näete, meie hääletame selle seaduse poolt, niipalju kui ta meile vastuvõetav on. (V a h e l h ü ü d e d. — Kõneleja räägib juhatajaga.)

J u h a t a j a: Kõneleja pööras minu poole, millest pean järeldama, et ta ei armasta enam vahelhüüdeid, (N a e r.) sellepärast paluksin Riigikogu liikmeid kõnelejat enam mitte segada, sest ma ei saa lasta seda sündida.

O. S t r a n d m a n: Pean kahjuks ütleva, et ma ei öelnud, et vahelhüüded mind segavad, aga kaks härrat hakkasid omavahel rääkima ja mulle nais, et ma üleliigne kõnetoolis olen, (N a e r.) ma ei teadnud, mis peale hakata. — Ma arvan, et sellest saaksime kergemini üle.

Järgmine, millega härra Ast raske süüdistusega tuli, ta nimelt ütles, et meie võitleme kõlbmata abinõudega, see on leivahinna tõstmise küsimus. Võib-olla — ma kuulasin härra Ast'i hoolega, ma ei ole stenogramme jälginud, ei mäleta täpselt — vist härra Ast ütles, et artiklid leiva asjus on ilmunud „Vaba Maas“. Ma olen seda järele uurinud ja selgub, et artikkel on ilmunud „Sõnumites“. (V a h e l h ü ü d e d.) On üksikuid asju, mida ei tahteta kuulda ja arvesse võtta sellepärast, et see võtab võimaluse polemiseerimiseks. Ja kui härra Ast'ile löbu teeb öelda, et „Sõnumed“ on tööerakonna häälekandja, ja talle praegu hakata selgeks tegema, et tööerakonna rühmal „Sõnumitega“ midagi tegemist ei ole, et meie sinna ühtki artiklit ei ole lantsseerinud, see on hommiku-leht, mitte ühegi erakonnaga seotud, siis ma kahjuks arvan, et see on (V a h e l h ü ü d e d.) asjata katse, nagu hane selga vee viskamine. Aga ka „Vaba Maa“, võin teile päris kindlasti öelda, ei ole tööerakonna leht, sest tööerakonnal kui niisugusel otsekohe lehte ei ole. (V a h e l h ü ü e.) Kindlasti võetakse.

Mis nüüd aga neisse abinõudesse

puutub, siis on mul küll midagi öelda niihästi härradele sotsialistidele kui ka härradele põllumeestele. Selle üle võime meie vaielda, missugused on kõlblikud ja kõlbmata abinõud. Mul oli see au, kas ta õnn oli, see on teine küsimus, istuda 1 a. 7 kuud Vabariigi Valitsuse eesotsas. Ma ei ole üksi riiki valitsenud, vaid minuga on valitsenud koos ka teised erakonnad. Nüüd aga tuleb üks erakonna tegelane seletama, et valitsus, kelle eesotsas mul au oli seista, on riigikassa tagavarad ära raisanud ja ära tarvitanud, ja seda korratakse nüüd sellesama lehe ja ka teiste lehtede poolt ning käiakse maal ringi kõnekoosolekutel ja öeldakse, et see erakond raiskab raha j.n.e. (V a h e l h ü ü e.) Jah, ma räägin kõlbmata abinõust.

Kahjuks olen ma ametliku õienduse vististi koju jätnud, aga mul on need numbrid peas.

Nende riigikassa tagavaradega oli lugu nii. Loomulikult teab iga riigi kodanik, et riigikassa tagavarad mitte terve aasta ühel punktil ei seisa, täna on neid 2 miljonit, homme 3 miljonit j.n.e., nad kõiguvad päevast päeva ja aastast aastasse. Nõnda, et kui võtta üks päev sel aastal ja sama päev teisel aastal, siis võib suur vahe olla ning selle järele ei saa öelda, kui suured riigi tagavarad on. (V a h e l h ü ü e.) Kui teie võisite leivaküsimuse juurde üle minna ja sellega etteheiteid teha, ja kui härra Ast kõneles, kus Teie, härra Martinson, siis olite, et Teie teda korrale ei kutsunud, ja nüüd kui mina räägin, siis olete lugupeetud härra esimehele abiks. See on ka üks süsteem. Aga ma lähen juba endise küsimuse juurde tagasi.

Tahtsin öelda, et kui riigikassa üle anti, siis oli miljoni ümber puhastraha ja peale selle oli riigikassast võetud 2 miljonit leivavilja ostmiseks. Öeldakse, et see oli raha väljaandmine. Aga see ei olnud raha väljaandmine, see võeti sellepärast, et ei tahetud Eesti Pangale protsente maksta. Meie oleksime võinud riigikassa raha Eesti Pangas edasi hoida ja leivaostmiseks raha laenata, aga meie arvasime, et siis tuleb protsente maksta ja sellepärast otsustasime härra Zimmermann'iga, et ostame vilja riigikassa hoiusummade arvel, ja kui siis tagavarad lõpevad ning jooksvateks kuludeks raha vaja, siis alles teeme Eesti Pangast laenu. (V a h e l h ü ü e.) Üle 2 miljoni krooni. (V a h e l h ü ü e.) Kuid vaadake, härra Tupits, Teie teate, kuipalju rohkem või vähem on võetud, see selgub alles siis, kui aastaaruanne on tehtud, alles siis selgub, kas riigi eelarve on kasuga või kahjuga töötanud. Praegu ei ole veel selle kohta ülevaadet. See oli nädal aega tagasi, kui sellest jutt oli, ja sellepärast ei saa seda tõendama ja tõestama hakata ja ei

saa sellega veel maale kõnelejaid välja saata, nii nagu teie, härrad sotsialistid, seda teete. See viis, nagu praegu tehakse ja kuidas öeldakse, meie ei saa midagi teha, teised enne meid on kõik ummikusse viinud, riigikassa on tühi, siis, mu härrad, see ei ole meeste viis! (V a h e l h ü ü d e d.) Teie võite ise seda temale öelda. (V a h e l h ü ü e.) Kui Napoleon läks sõtta ja Itaalias närused, ilma riideteta ja nälgitud sõdurid vastu võttis ja nendega sõja võidule viis, siis tema oli mees! Tema ei läinud endisi väepealikuid söimama, vaid tema oskas asja nii ajada, et tema ikkagi sõja võidule viis. Kui praegune valitsus seisab ajanõuete kohaselt omal kohal, siis võib tema kõik läbi viia, mis tema siht. Teil, mu härrad, on võimalus näidata praegu, mida suudate. (V a h e l h ü ü e.) Härra Oinas ei ole praegu kahjuks siin, aga härra Oinas lubas endale minu kohta öelda häbematusi, mida üks noorem mees endale lubada ei võiks. Nüüd on seesama härra Oinas meie riigi tüüri juures, tähtsal kohal, las tema näitab, mis tema teha võib. Nüüd ei julge teie aga midagi teha, ütlete, meid viidi ummikusse, meie ei saa midagi teha. Vaadake, see on see viis, mis praegu tarvitatakse. Aga kas see on aus abinõu, mu härrad?! Ei. see on kõlvatu abinõu! (V a h e l h ü ü e.) Mina ei ole niisuguseid sõnu tarvitanud. (V a h e l h ü ü d e d.) See on Teie seisukoht, mina ei saa siin midagi öelda. Peame igatahes dokumendid välja tooma, kas olen härra Vestel'i kohta niisuguseid sõnu tarvitanud. Andsin tol ajal nädal pärast seda, kui valitsusse astusin, intervjuu ja ütlesin, et Vestel'it mingis isiklikus autuses ei kahtlusta. Mis tegite aga teie? Teie tegite karikatuuri, et Strandman suudleb Vestel'i jaleu. (V a h e l h ü ü d e d.) Vestel ei ole määritud, tema on praegu kõrgel kohal, ja on teie poolt, nagu olen kuulnud, ministriks kutsutud ja on ära öelnud. (V a h e l h ü ü e.)

Nüüd läheme aga küsimuse juurde, mis peapunktiks arupärimise juures. Teame, kui Venemaal enamlus võimu oma kätte sai, siis deklareerisid nemad, vaadake, sotsialistid, nemad seletavad, et siis kui sotsialistid on enamuses, siis võib võimu üle võtta. Lenin ütles, millal võib sotsialistidel enamus olla — 500 aasta pärast. Meie peame 500 aastat ootama, enne kui oma programmi saame teostada. Meil on õigus võimu oma kätte võtta. Peab rahvale õpetama, mis on sotsialism ja mis on kommunism. Ma ei tea täpselt Venemaa olukorda, ega tea, mis seal täpselt sünnib, aga üks on selge, ja seda teavad kõik, et noorsooliikumine, kus vanemad laste käest ära võetakse, kus kommunism viiakse laste keskele, see on üks tugi, mis praegust Venemaad kannab. See on üks

tugi selle riigi ülevälhoidmiseks, ja kui see geniaalne inimene seda ütles, ning seda võimalust tuleviku kohta ette nägi, siis oli ta omast seisukohast täiesti õigel teel. Arvan, et ka teistes riikides, kus niisugust politikat tehakse, mis meie võib-olla ei meeldi, käiakse seda teed. Näiteks teame, et ka Itaalia fashistid tahavad lapsed oma kätte võtta, ka seal on noorsugu, kes suurel määral fashismi kannab. Ajalugu on näidanud, et see on kahtlemata nii, kes noorsoo kasvatus oma kätte saab võtta, sest laps on kui vaha, kui savi, keda saab oma tahtmise järgi vormida, see omale saab suure toe tulevikus. Kui meil tahetakse sama süsteem maksma panna, ja meie teame, et niisugused kavavad on olemas, seda ei salga sotsialistid, seda on nad isegi siit kõnetoolilt öelnud... (V a h e l h ü ü e.) siis on see sama küsimus, mille üle praegu vaidleme. Seda ei ole sotsialistid mitte ainult oma partei koosolekutel, vaid ka siit kõnetoolilt seletanud, et see nii on. Kuid see on niisugune küsimus, mille kohta Eesti rahvaesindus oma seisukoha peab võtma. Kas tohib ilma reageerimata seda näha ja lubada, et ametnikud, kooliõpetajad, niisuguseid otsuseid teevad, et nad, saades riigi käest palka, oma kätte noorte, laste, kasvatus võtavad selles mõttes, et seda teatud partei suhtes arendada. Selles seisab terve see küsimus. Teie olete seda nii umbes läbi paista lasknud, et teie seda õigeks peate, ja et teil on õigus nõuda, et demokraatlik riigikord teile seda lubab, ja et seda võib ka pörandada all teha, nagu lugupeetud härra Rei ütles, võib-olla et ma talle ülekohtu teen, ma kirjutasin tema lause üles, aga võib-olla ka, et ma teda valesti mõistsin, sest härrad Ast ja Martna seda ei ole öelnud. Aga igatahes on olemas tendents koolis kasvatust oma meetodite järgi mõjutada. (V a h e l h ü ü e.) Härra Martna, Teie ütlesite, et üks kooliõpetaja oli Teie juurde tulnud ja öelnud, et ta koolis politikat ei tee, ja Teie mõistsite selle inimese teguviisi siit kantslist hukka. (V a h e l h ü ü e.) See on väga keeruline, nii et mitte mina ükski, vaid ka teised sellest teisiti aru said. (V a h e l h ü ü e.) Minu arvates ei tohi koolis politikat teha. (V a h e l h ü ü e.) Koolis võib muidugi mõndagi küsimust selgitada, aga et kool politika tallermaaks tehakse, ja seal ühele parteile poolehoidjaid valmistatakse, see on politika, ja selle vastu ma vaidlen.

Meid huvitab selles küsimuses ainult üks asi, ja meie tahame selget vastust, kas Eesti kool peab muutuma poliitiliseks tallermaaks, kus üks või paar parteid võivad omale propagandat teha ja noori oma hulka koguda. — võib-olla võidaks parteikoole asutada, selle vastu ei võiks midagi olla, aga kuna meil kool riiklik on, siis

minu arvamise järgi Eesti rahva enamus nõuab, et kool seisaks väljaspool politikat. (V a h e l h ü ü e.) Nõudke siis härra Piiskar'i käest, et kool oleks erapooletu, siis toetame meie teid. (V a h e l h ü ü e.) Mis nüüd ususse puutub, siis usk on praegusele arupärimisele karvupidi juurde kistud. (V a h e l h ü ü e.) Meie, tööerakond, kes sellele arupärimisele alla kirjutasime, ei ole pidanud usku praegu tähtsaks, vaid tähtis on see, kas tahetakse sotsialistlikku õpetust lasta koolis organiseerida, või peab kool väljaspool politikat seisma. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui seal niipalju nüüd tahetakse, siis võib ka sellele vastu astuda. (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlen, et usku peab nii õpetama, nagu rahva enamus seda on tahtnud. Kui rahva enamus viib niisuguse seaduse läbi, et koolis võib sotsialismi õpetada, siis tuleb seda teha, sest enamus on seda tahtnud. (V a h e l h ü ü d e d.)

Mina arvan, et meie kooliõpetajate enamus ei ole niisugune, kes üldse politikat teeb ja sotsialismivastast politikat teeb. Niipalju kui mina tean, on teil kooliõpetajate liidus kaunis suur mõju.

Vististi on olukord Eestis praegu sarnane... (V a h e l h ü ü e.) Kes targem on, seda ma ei tea, sest tarkust ei saa marga-puuga mõõta. Nüüd selgub, kui see nii on, ja meie sellele kindlalt vastust ei saa, — valitsusest on ainult hariduseminister siin sõna võtnud ja räägib ääri-veeri mööda — kuna siin meil selged ja kindlad vastused puuduvad, siis peab küsima, missugused põhjused on selleks, et meile selget ja kindlat vastust ei anta. Mis on selle taga? Ma arvan, et selle taga on jällegi politika. Siit oleme nii mõnigi kord kuulnud, et kui erakonna huvid nõuavad, siis võib ka kuradi vanaemaga ühineda, et ka nendega koos võib politikat teha. Ja nähtavasti on kuradi vanaema politikat tegema hakanud. (V a h e l h ü ü d e d.) Kas Teie, härra Teemant, arvate, et meie oleme siia Riigikogusse tulnud pealt vaatama ja naeratama selle üle, mis Teie teete? (V a h e l h ü ü e.) Rääkida tuleb. (V a h e l h ü ü e.) Siin mina just räägin, et midagi teha ei ole. (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a k o p u t a b h a a m r i g a.) Vaadake, rühm ei ole mind libedale teele viinud ja mina ei tea, mis lugu härra Teemandil oma rühmaga on, see on tema asi. Mina olen võib-olla oma rühma libedale teele viinud ja nimelt sellepärast, et mina olen tahtnud oma südametunnistuse järgi politikat teha, ja rühm on minuga kaasa tulnud. Aga see on ühe õige ja ausa rühma kohus. Kuulus Saksa ajalooteadlane Eduard Meyer ütles 19. aastasaja Inglismaa kohta, et Inglise riigimeeste suurus seisis selles, et nad valimistele läksid kui parteimehed, aga kui valitsema hakkasid, olid nad riigimehed.

Kui meie Eestis ka niisugust politikat ajaksime, et meil valimistel parteimehed on, aga sellest silmapilgust peale, kui nad valitsuses, riigimehed on, siis ei oleks meil niisuguseid väärnähteid, nagu neid praegu leidub. Nähtavasti kuradi vanaema on oma politikas kokku leppinud teatavate seaduste suhtes. Seni kuulsime ainult põllutöökojast, kuid nüüd kuuleme, et on veel teine koda, nimelt põllutööliste ja alla 5-tiinumeeste koda. Meil on väga suur vool fashismi vastu. Ma ei ole sellega kursis, pole sellest kaua aega tagasi lugenud, aga see on üks fashismi põhimõte, et korporatsioonide kaudu valitseda. Meil tahetakse korraldada vahekorrad nii, et ühes korporatsioonis on enamus põllumeeste käes, teises aga sotsialistide käes ja nii õieti legaliseeritakse parteid, et need oma võimu võiksid pikemaks ajaks kindlustada. Nagu härra Teemant ütleb, et meil ei ole juhusliku asjaga tegemist, vaid selle juures on paar aastat kindlat tööd tehtud, siis võib arvata, et sellel asjal tugev alus on ja võib sellele poliitilisele tarkusele oma tunnustuse anda. See on kavakindlalt tehtud pikemaks ajaks, ja ei jäägi muud järele kui seda läbi viia. Härra Teemant, Teie saite väga ägedaks. Teie olete vist arvamisel, et sellega Eesti riigile kasu tuleb, et sellest Eesti riigi tulevik ripub, ja sellega üks kindel alus Eesti riigile pannakse. Tulevikku ennustada on raske. Saksa keiser Vilhelm ütles ühe Pourtalèse ettekande puhul, et diplomaadid ei saa midagi ette ennustada, sõjaväelased vahest saavad, aga suverään saab seda kõige paremini. Võib-olla. Teie olete ka aru saanud, et sellest suur kasu tuleb. Politikas ei saa vihaga ja vaenuga edasi minna. Meil on selge, et tuleb kokku leppida või lahkuda üks paremale teine pahemale poole. Sotsialistid leiavad, et teie olete palju pahemoolsem kui tööerakond. (V a h e l h ü ü d e d.) Ei, see on natukene teistmoodi. Kui suured need tsensuse vahed on. Teie ei saa aru. Kui Teil viis tiinu maad on, siis on kindel, et toetust annab põllumeeste koda. Kui Teil aga vähem on, siis tööliste, alla viietiinuliste koda. Sellest igatahes harilik mõistusega inimene aru ei saa; kui sinna poliitilist võimupiiri jagamist juurde võtta, siis saab sellest aru. Ja ma arvan, et vist midu meie sellest aru ei saa, kui meie jagamisi juurde ei võta. (V a h e l h ü ü e.) Koja ja koja vahel on vahe. härra Tupits, selleks ei ole palju mõistust vaja, et sellest aru saada, et siin on vahe. (V a h e l h ü ü e.) Tööerakond ei ole oma projektiga esinenud ja sellepärast on raske vastust anda. Ma ütlen, ma ei kahtle praegu selle juures, et selle poliitilise — see ei ole enam lehma-kauplemine, nähtavasti on kaubad ammu koos — selle poliitilise kontseptsiooni ja

kokkuleppe juures kõik need asjad läbi viiakse ja vist ka sotsialistidele suurem vabadus jäetakse koolis oma propagandat teha, niipalju kui mõistavad ja saavad. Ja siin meil muud osa üle ei jää, härra Teemant, kui pealt vaadata. Praegu meil uue ajajärgu juures Eestis see on kõik võimalik, aga praegu meie veel ei näe ette, et see Eesti rahvale suureks õnneks oleks, et seda propagandat koolis tehakse. Öeldakse, et Eestis ei ole juhtumisi, kus minister segaks end tunnistuste väljaandmisse koolilõpetajaile. Öeldi aga täna, et Läänemaa seminaris on kahele õpilasele lõputunnistused välja andmata jätetud; minister on protesteerinud, ja asi on uuesti läbi vaatamiseks antud pedagoogikanõukogule. Pedagoogikanõukogu on vanale otsusele jäänud. Ja nüüd on direktor siia kutsutud. — Siin sünnib asju, mis näitavad, et asi nii lihtne ja selge ei ole, nagu teie praegu arvate. Ma arvan, et teie — 2 suurt erakonda, kes Eesti riiki võivad valitseda. (V a h e l h ü ü e.) juurde on koopteeritud ka teised — teie võite Eesti riiki oma äranägemise järgi valitseda, keegi ei saa teile vahele astuda. Aga seda, mis selle valitsemise juures Eesti riigile kõige rohkem hädaohtlik, seda tunneme meie oma kohuseks siit kantslist niipalju, kui see õigus ei ole ära võetud, siiski teile öelda. Ja seda kohust täidame meie niikaua, kui meie siin oleme.

A. Anderkopp: (V a h e l h ü ü e.) Kas härra Teemant tahab oma kohta vahetada? (V a h e l h ü ü e.) Siis ei maksa teiste eest ka muretseda. (V a h e l h ü ü e.) — J u h a t a j a koputab haamriga.) Käesoleva arupärimise puhul ei ole peatuma jäänud ainult nende põhimõttelike küsimuste juurde, mis kooli elus tähtsad, vaid küsimus on asetatud üldse demokraatiast arusaamise, meie praeguse koalitsiooni politika pinnale, ja seepärast luban endale käskikäes nende küsimustega, mis praegusesse arupärimisse puutuvad, ka üles tõstetud teiste küsimuste puhul meie rühma vaatekohtade juures peatuda.

Kõigepealt on mul tähelepanu juhtida iust selle peale, et need ringkonnad, kes käesoleval korral arupärimise esitanud etteheiteks, et poliitiline kihutusetöö meie kooliõpilaste keskel levib, need ringkonnad on siin kibeda etteheite osaliseks saanud, et nad demokraatiat ei mõistvat, et nad aru ei tahtvat saada, milles demokraatiat seisvat, et nad poliitilist obskuranismi käsitlevad ja üldse tagurlased olevat. Nende küsimuste juurde asudes peaksin kõigepealt üht põhimõttelikkude arusaamise küsimust puudutama. Härra Rei tähendas, et seltskondlikus mõtlemises ometi keegi ei saa keelata niisuguste põrandaaluste rakukeste teotsemist, kelle sihiks teatava

kultuur-politilise või erakondliku töö elustamine, sest niisugused rakukesed kerikivat esile elu sunnil. Revolutsioone ei tehtavat mitte, revolutsioonid sündivat paratamatult kui olud seks küpsed, poliitilised rakukesed olnud Venemaal, neid olevat püütud takistada, kuid nad elanud ja arenenud. Sellepärast ei maksvat neid ka takistada. Kui niisuguselt vaatekohalt tahame küsimusele lähemale minna, tuleb mul sel puhul meelde lugu väljamaalt. Mõni aasta tagasi seisis Preisimaal haridusetegevuse eesotsas mees demokraatlikust erakonnast — Becker. Kui meil Eestis öeldakse, et need, kes sääraselt mõtlevad, on tagurlased ja kuhugi ei kõlba, siis tahan uskuda, et Becker'i kohta öelda, et see mees oleks ajanud tagurlikke sihte, isegi meie sotsialistidel raske oleks. Mis oli siis selle Becker'iga? Kui mõni aasta tagasi Becker Preisi haridusministeriumi eesotsas seisis, tuli avalikuks, et mõned poliitilised ringkonnad kooli oma poliitilisteks otstarveteks püüdsid ära kasutada. Siis oli Becker sunnitud ütleva, et niisugust talituseviisi koolis lubada ei tohi, ja seda kinnitasid ka Saksamaa sotsialistid, öeldes, et Becker'il õigus, ja et niisugust teed ei tohi ega või koolis käia.

Meil on aga asi teisiti. Meie sotsialistid, kelle mõttevennad väljamaal sarnase talituseviisi hukka mõistnud, ütlevad kodumaal, et need ringkonnad olevat kõige tagurlikumad, kes seda kaitsta julgevad, mida Saksa demokraatlikud ringkonnad kaitsevad.

Võtan teise juhuse Prantsusemaal ajal, kus oli presidendiks Herriot; 1925. a. oli selle mehe valitsuse kukutamisel mõjuvaks ettekäändeks asjaolu, et valitsus julges üht oma mõtteosalist prof. Scelle'i ülikooli õppejõuna läbi suruda. Prantsuse poliitilised ringkonnad leidsid selles parteipoliitilist joont, ja tekkis määratu meelepahatorm avalikus arvamises ja üliõpilaste peres, mis ülikooli isegi streigini viis. Nii sai Prantsusemaa mõtlemine aru koolist ja parteipoliitikast. Meil on suurem osa meie vanematest tegelastest Vene ülikoolis õppinud, ja meie teame hästi, mis tähendas see Venemaal, kui õppiva noorsoo keskele taheti ülikooli kasvatusetöös istutada poliitilist joont. Kui tihti ei püüdnud Vene valitsus määrata ülikoolidesse oma vaatevinklile vastavaid professore, kuid neid boikoteeriti siis ka üliõpilaste poolt. Tõsi, Venemaa õppiva noorsoo keskel olid küll niisugused rakukesed olemas, neid ei saanud selleaegsetes oludes ära hoida, neid tuli tervitada, sest nende otstarb oli teine, sootu teine. Kui tagasi tulla sotsialistide kõnede eriti selles osas, mis sotsioloogiale pühendatud, ja mis siin arupärimise vastu ette toodud, siis arvan, et

meie sotsialistid oma Venemaa sotsioloogilises ideoloogias rohkem kui eksinud on. Viga seisab selles, et Venemaa selleaegseid olusid katsutakse asetada Eesti praeguste oludega paralleelselt, rööbastikku. Meil ei saa ühist olla Venemaa ühiskondliku ja poliitilise eluga. Kui Venemaal valitsuse poolt pandi ametisse õppejõud, siis pandi nemad selleks, et nad isevalitsuslikku korda kaitseksid. Kui toodi niisugused õppejõud, siis olime meie need, kes niisuguseid õppejõude boikoteerisid. Meie boikoteerisime neid sellel teadmisel, et seal oli valitsus hoopis midagi muud, kui see meie oludes on. Seal oli valitsus vastolus rahvaga, tema oli autokraatlik, isevalitsuslik, rahva tahtmise vastu. Meie valitsus ei ole aga seda ometi mitte. Meie valitsus on kasvanud meie endi keskelt, meie rahva keskelt. ja meie peame olema need, kes seda valitsust kaitsevad ja kannavad. Kui tahame põhimõtteid, mis Vene riigis õigustatud olid, meile ümber istutama hakata, siis eitaksite teie, härrad sotsialistid, meie riigikorda ja meie sotsioloogilis-ühiskondlikke ja kultuur-politilisi sihte üldse. Vene ajal mõõduandev olnud arusaamine tuleb Eesti demokraatlikus riigis ometi kord kolikambri heita. Meie nägime eelpool, kuidas Lääne demokraatia nendes küsimustes sootu teistsugustel vaatekohtadel asub. Kuid mitte üksi kultuur-politilistel aladel, vaid ka teistel aladel on Lääne-Euroopa sotsiaaldemokraadid teist arusaamist kaitsenud. Võtame Saksamaa. Seal on viimasel ajal, nagu teame teraskiivri — Stahlhelm'i — narempoolsed ringkonnad teinud parteipoliitilist tööd kaitsevæes, organisatsioonis, mis Saksa riigi kaitseks loodud. on asunud parteipoliitiliste rakukeste loomisele Reichswehr'is, ja need rakukesed luuakse mitte kaitsevæeorganis endas, vaid väljaspool seda. Mida meie aga Saksamaal näeme. et Saksa sotsiaaldemokraadid koos Saksa demokraatlikkude ringkondadega kõik abinõud on tarvitusele võtnud, et sarnasele parteipoliitilisele mängule lõppu teha. Kaks vägede juhatajat on vahetatud, nõutud parteipoliitika kõrvaldamist Reichswehr'ist. Niisugust poliitikat on seal ajanud Saksa sotsialistid. (V a h e l h ü ü e.) Kui meie oma kodumaal niisuguse põhimõtte üles tõstame koolielus Lääne-Euroopa eeskuiul, siis ütleb härra Martna tingimata, et meie oleme kõige tagurlikumad Eestis. (V a h e l h ü ü e.) On sagedasti ette heidetud tööerakonnale tema poliitikat. On ette heidetud, et tööerakond oma sihti, oma tegevust suures ulatuses on muutnud. (V a h e l h ü ü e.) Ma ütlesin, et see on õige poliitiline erakond, kes elust maha ei jää, vaid eluga kaasa läheb. Elu seab iga näevaga uusi probleeme ja on sundinud en-

daga kaasa minema. (V a h e l h ü ü e.) Mõnelpool ei olegi mingeid tuuli olemas, on täiesti ilma tuuleta ja tardunud, kivenenud elu ja mõistmata doktriin. (V a h e l h ü ü e.) Meie näeme, kuidas ühiskonnad, samuti poliitilised rühmad, kus ei ole mingeid lahkuminekuid, kus ei ole võitlust üksikute arusaamiste vahel oma sihtide kätte võitmiseks, on määratud surmale. Kultuuriline elu, mis ära samblas-tub, mis soostub, ei ole eduline elu. Niisugune kultuuriline elu, kus on käimas võitlus, toob enesega kaasa edu ja arenemist. Seda ei saa ka sotsialistid eitada, ega ümber lükata. (V a h e l h ü ü e.) Ma ei lähegi kaugemale, vaid peatuksin tänapäeva juures. Mõni nädal tagasi, kui Saksamaal sotsialistid Leipzigit oma kongressi pidasid, — mis nägime seal? Kas nägime, et Saksa sotsialistide poliitiline partei jäi truuks nendele põhimõtetele, mis ta 15 aastat tagasi kaitses? Kas nad kaitsesid endiselt neid seisukohti, mis Saksa töölistel paarkümmend aastat tagasi olid, või neid, mis neil praegu on? Keegi ei saa ometi salata, et Saksa sotsiaaldemokraatide partei nõhjalikult oma vaatekohti on muutnud. Seda on märkinud ka Saksa avalik arvamine, ja ma võiksin tähendada artikli peale, mis ilmus „Berliner Tageblatt'is“ Rudolf Olden'ilt, kus kirjutati, et Leipzigit sotsialistide parteipäeval need mehed, kes saalis toolidel istusid, ei olnud muud, kui puhtkodanlise erakonna esitajad. Niivõrt on Saksa sotsialistid oma seisukohti muutnud. (V a h e l h ü ü e d.) Leipzigit sotsialistide parteipäeval astus üks esitajatest üles ja tähendas tabavalt vastarinnale, et kui teie tahate veel asuda seisukohal, et vanad põhimõtted püsivad, siis küll vastama peab, et ammu surnud Marx'i „plaastriga“ teie praegusel ajal kedagi ei toida. Kui teie, sotsialistid, kodumaal tahate tõendada, et teie vaadetes midagi muutunud ei ole, siis teie ei taha lihtsalt näha ja tunnistada, kui suured muudatused aastate jooksul teie arusaamistes sündinud on. (V a h e l h ü ü e.) Mina küsiksin, kas teie tõesti ei näe, kuidas kultuur-politilised ja sotsiaal-politilised vaated meie demokraatia avalikus elus ja Saksa demokraatia avalikus elus on muutunud? Võtame kõigepealt, härra Martna, maaküsimuse. Kas võite öelda, et need seisukohad, mida Marx ja Kautsky üles seadnud, praegu veel sotsialistlikus mõtlemisviisis püsivad? (V a h e l h ü ü e.) Teame, et need nõhimõtted on täielikult kõrvale heidetud. Sotsiaaldemokraadid väljamaal on omaks võtnud individuaalmaapidamise. Kas ei ole ka meie kodumaal sotsiaaldemokraadid ühismaapidamise iuurest tulnud uuesti individuaalmaapidamise iuurede, kas ei ole nad seda deklareerinud juba Maaseaduse ajal? (V a h e l-

h ü ü e.) Vaadake, see on Teie arvamine, härra Martna, et ühismaapidamine kasulik on, nagu Kautsky seda omalajal arvas, aga ma ei näe seda kuskil sotsiaaldemokraatliku partei programmis välja maal enam.

Olen katsunud viimasel ajal mõndagi lugedes selgusele jõuda nende põhjuste üle, mis praeguse põllumajanduse kriisi esile toonud on, ja pean ütlema, et seda vaatekohta, mida härra Martna kaitseb, demokraatlikkudes ringides mitte omaks ei ole võetud. (V a h e l h ü ü e.) Miks Teie arvate, et see Albert Thomas see ainukene õpetuseandja on? Miks ühe Prantsuse sotsialisti seisukoht see demokraatia seisukoht peab olema? Teie teate, härra Martna, väga hästi, et (V a h e l h ü ü e.) praegu peetaval rahvusvahelise tööbüroo konverentsil on härra Thomas' aruanne lõpmata etteheidete osaliseks saanud, sest et tema liiga erakonnaprilli läbi küsimusele on katsunud vaadata. See pärast näidata härra Thomas' aruande peale, et see ainukene dokument on, mille põhjal meie põllumajanduse kriisi põhjusi valgustada saame, on rohkem kui ekslik. (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a koputab haamriga.) Või võtame mõne teise küsimuse, kus sotsialistide vaated täiesti muutunud on. Võtame olgu mis tahes, olgu majandusepolitiika, või sotsiaalpolitiika, või tollide küsimusi. Meie teame, härra Martna, kuidas sotsiaaldemokraatlikkudes ringkondades omalajal kindel seisukoht oli vabakaubanduse poolt ja tollide ning ka teiste kaudsete maksude vastu. Mul on võimalus olnud juba käesolevalt kõnetoolilt kevadel selle peale lähemalt tähelepanu juhtida, kuidas sotsiaaldemokraatlikud ja sotsialistlikud ringkonnad väljamaal sel alal oma vaateid põhjalikult muutnud on. Saksa sotsialistid deklareerisid avalikult, et nad põhimõttelikult enam tolle ei eita.

Või võtame kaudsete maksude küsimuse. Seal on samasugune muudatus arusaamises täielikult maad võtnud. Praegused majanduslikud olukorrad on vaadetes põhjaliku muudatuse toonud. Ometi püüdis härra Ast kinnitada, nagu oleksid sarnaselt mõtlejad Eestis tagurlised. Ma saan aru, et härra Ast'il oli tarvis oma seisukohta kaitsta. (V a h e l h ü ü e.) Teie ei oska kuidagi ära näidata, miks teie põllumeeste kogudega koos valitsusse läksite, ja arvate, et teie siis asja selgitate, kui seletate, et keskerakonnad tagurlised olevat. Aga teie ei ole seni võinud ühtki tõsist põhjendust ette tuua. Kaks karvupidi otsitud näidet olete püüdnud leida, ja need on järgmised: meie olevat käitisvanemate seaduseelnõu ja kaheksatunnilise tööpäeva seaduseelnõu vastu. Mu härrad, neis küsimustes olete teie aga täielikult

märgist mööda lasknud. (V a h e l h ü ü e d.)

Kui läinud Riigikogu lõpul käitisvanemate seaduseelnõu A. Rei valitsuse ajal Toompeale tuli, siis oli seal terve rida puudusi. Nende puuduste peale oleme korduvalt tähelepanu juhtinud. Kui nüüd IV Riigikogu ajal see seaduseelnõu jälle esitati, siis oli suurem osa neist puudustest juba kõrvaldatud. Teie olete seega meie vaatekohta ise tunnistanud, õigeaks pidanud. Teisestküljest on see elnõu, mis Hariduse- ja sotsiaalministeeriumist tulnud, üks kõige puudulikumatest. Seal on uusi puudusi rohkem kui küllalt. (V a h e l h ü ü e.) Teie olete aluseks võtnud Saksa seaduse, kuid olete sealt välja koorinud kõik need osad, mis oleksid kasulikud parteipoliitiliselt sotsialistidele, aga selle osa, mis puudutab meie ettevõtete elu, meie majanduseelu huviseid, olete teie täitsa puutumata ja käsitamata jätnud. Nende puuduste peale oleme oma kohuseks pidanud tähelepanu juhtida.

Mis meie nüüd näeme? Meie näeme, et komisjonis on sotsialistid üksikud põhimõtted omaks võtnud, mille vastu meie oleme vaieldud. Teie olete meie vaatekohad ometi õigeaks tunnustanud. Teie peaksite ometi teadma, kui teie poliitiliselt vähegi informeeritud olete, et mina isiklikult olen palju vaeva näinud ja katsunud leida teid, kuidas tööandjaid ja töövõtjaid ühise laua taha viia, kokkulepet leida ja seda elnõu ühiselt läbi viia. Ma arvan, et teie kuidagiviisi seda ometi salata ei saa, et see töö vilja on kandnud. Nüüd siis seletusega välja tulla, et meie tahame selle seaduseelnõu vastu olla, on täiesti põhjendamata ja võitlus kõlbmata abinõudega. (V a h e l h ü ü e.) Millal meie oleme öelnud, et see kuskile ei kõlba põhimõttelikult? (V a h e l h ü ü e.) Härra Tupits, meie oleme mõlemad vanad ajalehemehed ja mõistame lehti lugeda. Mina olen „Vaba Maas“ kirjutanud ainult üheainsa artikli. (V a h e l h ü ü e.) Ega härra Juhkam üksi seda poliitikat ära ei otsusta, kui ta ka vastu oleks olnud, mida ta aga mitte ei ole. Meie kõik oleme ühiskonna jõukesed, elame ja tegutseme ümbruskonna keskel ega määra midagi üksikult.

Meie oleme viimasel ajal näinud, et meie sotsialistid erilise hooga arvavad, et nemad need ainsad demokraatlikult mõtlejad on, et nemad on ainult need, kelle arusaamist austama peab. Mis õigus on teil selleks? Täna on juba juhitud tähelepanu sellele, et Marx'i õpetus ainukene demokraatia õpetus ei ole, et näiteks Inglise sotsialistid ei võta omaks Saksa demokraatide õpetust. Ma tuletan meelde kuulsama Prantsuse sotsialisti Jaurès'i sõnu, kes ütles Marx'i õpetuse kohta, et see ei ole midagi muud, kui segu lapsikust naiiv-

susest ja geniaalsest rumalusest. Kui ka meil kodumaal ringkondi on, kes ütlevad, et nad Marx'i õpetust omaks ei võta, siis ei saa teie neile ometi tulla ütleva, et nad sellepärast on kõige tagurlikumad. (V a h e l h ü ü d e d.) Terve maailm otsib praegu teed, kuidas tasandada sotsiaalsete vahekordade teravust, leida abinõu, et viia üksteisele lähemale, üksteisest arusaamisele majanduseringe, kapitaliringe ja töölisi. See on raske probleem, probleem, millel Euroopa majanduslik elu vist pikki aastaid liikuma saab. Loomulik, et see küsimus ka meil nii saaks üles seatud. Kahjuks tahetakse meil praeguse koalitsiooni ajal käia hoopis teist rada. Praegune koalitsioon ei ole püüdnud vastolusid tasandada, vaid hoopis vastupidi võib viia vastolusid järk-järgult ainult kaugemale. Ma tooksin mõne näite, millest meil täna juba räägiti ja mis väga tähtis on. Meie koolides on sammud astutud, mida õigeaks pidada ei saa, ja kus politika kooli toomine just kasvatab sotsiaalseid vastolusid. See mõte, et meil luuakse kutseasutus põllumeestele, selle vastu ei saa mina olla. Kuid kui sellejuures katsutakse lõhestada meie põllumajapidamisi, püütakse luua ka siin klassisivõitlust, lahutada väike- ja keskpõllumeest, ajada alla 5-tiinulist peremeest klassisivõitluse ja iganenud Marx'i klassisivõitluse rüppe, siis on see hoopis meie sotsiaalsele rahule.

Meil öeldakse, et agronoomiline nõuanne meil kulukas asutis on. Teie tahate nüüd aga kaht agronoomilist abiandmist luua: üht põllumeeste, teist sotsialistide oma: kaks koda, kaks nõuannet. Vist oleme siis varsti niikaugel, et ühel põllul kasvab sotsialistlik vili ja teisel kasvab põllumeeste kogude vili. (V a h e l h ü ü e.) Teie kava on ju see. Need sihid, millele teie lähete, ajavad veel teravamaks need sotsiaalsed vahekorrad, selle asemel, et neid tasandada. (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, härra Holberg, meie oleme selle peale igapäev valmis, et teie meil komisjonis rääkimise õiguse sootu ära võtate. Kui teie muidu enam edasi ei saa, siis panete meie suud kinni, osaliselt olete seda juba teinudki, oma käteenamust ja „demokraatia“ põhimõtet kasutades. Ma ei hinda sotsioloogiliselt niisugust koostööd, nagu see sünnib praegu kahe äärmise tiiva poolt, millegi muuga, kui teatavas mõttes fashistliku arusaamisega, ainult selle vahega, et meil fashism kahel tiival asub, kaks fashistlikku sammast on. Kui teie meil kõnelemise võimaluse tahate ära võtta, teie olete komisjonis kõnelemise aega piiranud, ei lase inimesi üldse enam rääkida, kas teie arvate, et sellega võidate? Füüsiika seadus ütleb juba vanast ajast, et tegevusele vastab samajõuline

vastutegevus. Võin kinnitada, et neis ringkondades, keda ma tunnen, kellel ei ole senini olnud ühtki huvi poliitiliste küsimuste vastu, on elavalt liikuma hakatud. (V a h e l h ü ü e.) Jätke Veiler rahule, ei maksa inimesi hulka kiskuda, kellel praegusel ajal aktiivse politikaga mingit ühendust ei ole. — Need inimesed on teised, ja asuvad seisukohal, et ei saa enam rahulikult pealt vaadata, mis kodumaal sünnib... Ja kui teatavat aktiivsust näha on, siis teie, minu härrad, olete selle liikumise esile kutsunud just teie oma mõistmata politikaga. (V a h e l h ü ü e.) Seda meie vaatame, kes põhja kõrbeb.

Meie põllumeeste ja sotsialistide koostööle on õnneks, et meie keskerakonnad on olnud senini täiesti lahus, meil on ilmavaateliste ja isikuliste lahkuminekute pärast olnud seni koostöö võimata. Meie keskkihid on pealegi olnud iseenesest võrdlemisi nõrgad ja inertsed. See on olnud ka väljamaal nõnda, kus keskerakonnad palju oma endisest jõust on kaotanud. See on ka loomulik. Sõjad, revolutsioonid on võtnud nendelt kihtidelt nende tagavarad, mis neil olid, nad on muutunud palgateenijaks. (V a h e l h ü ü e.) Ka Marx ei näinud und sellest, et tuleb sarnane ilma sõda ja majanduslikud vapustused. Aga ma usun, austatud härrad, et see koalitsioon ja tema töö meie kodumaal keskkihid üksteisele lähemale peaks tooma. Ma tahaksin loota, et need isiklikud lahkuminekid, põhimõttelikud lahkuminekid, mis senini koostööd takistanud keskerakondade vahel, vähenevad ja ometi tee leitakse, kuidas senimest lähenemise takistustest üle saada. Ma usun, et see aeg enam ka mägede taga ei ole. Ma usun, et keskerakonnad ühiselt astuvad välja ja öeldakse, et seda teed, mida mööda need kaks erakonda kahelt äärmiselt tiivalt käivad, ei tohi edasi käia. (V a h e l h ü ü e.) Härra Martna, Teil on kõik see praht, mis peale Teie. Kui Teie kohta midagi ette tuuakse, mis Teie kaaslased öelnud, kirjutanud, siis on see praht, kui Teie teiste kohta midagi ette toote, siis on see kuld, mis särab ja hiilgab.

Meie oleme näinud, et meie kodumaal sotsialistid kõik maha on materdanud, mis nii ei mõtle ja nii ei tegutse, kui nemand. Ainult nemand olevat see õige demokraatia. Teie olete nüüd valitsuses, mis demokraatlikku olete teie seal siis näidanud? Austatud koosolijad, milliseid tegevalikke tagajärgi siis see „demokraatlik“ töö meie kodumaale on andnud? Meie nägime, et eelmise, O. Strandman'i valitsuse ajal, mis see ka oli, — oli see kultuurpoliitilisel alal, oli see majandusepoliitilisel alal, et kõik need sammud, mis tolleaegse valitsuse poolt astuti, ei kõlbanud sotsialistide arusaamisele. Meie nägime, et meie

sotsiaaldemokraadid olid omalajal tollide vastu, olid maksude korraldamise vastu. Nüüd olete teie valitsuses ja mis teete teie nüüd? Teie esimene samm oli nisutollidega välja tulla üksikute suurärde kasuks. (V a h e l h ü ü e.) Teie olete siiajani nõudnud riiklikku pangapolitikat, nõudnud, et sel alal peab tsentralisatsioon läbi viidud olema, olete nõudnud Eesti Panga jätmist riigipangaks. Nüüd annate teie maakrediitpanga erakätesse. Minu seisukoht ei ole mitte niisugune, et siin eitaval vaatekohal saaksin olla. Aga teie, sotsialistid? Teie olete maha matnud oma vaated, teie annate ühe suurema ja tähtsama asutuse, mis juhtima peab meie krediitpolitikat maal, meie asunduskihte, erakätesse! (V a h e l h ü ü e.) Aga missugust mõju avaldab see maa proletariaadi peale? Kas saavad nad sealt tarviliselt abi? Kuhu on jäänud teie senine seisukoht? (V a h e l h ü ü e.) Härra Jürman, meie oleme kuulnud, et asunduspolitiika see on peamiselt krediteerimise poliitika, ja kui nüüd krediteerimise poliitika läheb ära riigi käest eraasutuste kätte, siis peab ometi ütleva, et riik oma juhtiva käe kaotab. (V a h e l h ü ü e.) Vaadake, sotsialistid, kuidas teie teisi seaduseelnõusid välja annate, teie olite omalajal kaudsete maksude vastu, (V a h e l h ü ü e.) nüüd tõstate neid kahe käega, panete rahvale uusi koormaid peale.

Eile oli rahaasjanduse komisjonis eelnõu arutamisel, mis näitab, kuidas sotsialistid praegu meie majanduse ja rahva muredest aru saavad. Oli aeg, kus sotsialistid ütlesid, et ühtki maksu ei tohi tõsta, et see oleks kehvemale kihile suureks raskuseks. Nüüd aga on sotsialistid läinud oma majanduspoliitikas niikaugele, et isegi kirikuviinale maksu juurde panevad.

Eelmise valitsuse ajal heideti Majanduseministrile ja Riigivanemale ette, et nemad majanduslikult nagu kotis käivad, et nad ei ehita midagi üles. Nüüd on 4 kuud mööda läinud — ma ei tee seekord etteheiteid lugupeetud Majanduseministrile, sest teda ei lasta tööd teha...

J u h a t a j a: Ma olen kogu aeg oodanud, et kõneleja pöördub tagasi päevakorra juurde, aga et seda mitte ei ole sündinud, palun arvestada meeldetuletusega, ühtlasi silmas pidades, et võimalik on vastata ettetoodud väidetele, aga uusi kõrvalisi aineid esile tuua, seda ei saa ma lubada.

A. A n d e r k o p p: Mina tahan juhataja sooviga täielikult arvestada ja jääda nende väidete piiridesse, mis eelkõnelejad esile toonud. Teisi küsimusi mina esitada ei taha.

Meie ootasime siis uuel valitsuselt neid

aktiivseid kavasad majanduse alal, kuid peab tähendama, et neid majanduslikke kavu ei ole, samuti ka kultuur-politilisi mitte. Näeme ainult, et ajakirjandusest on läbi käinud teade, et Majanduseminister on mures, et tema ei saa teostada oma majanduslikke kavu, ja paistab Majanduseministeeriumi informatsioonist välja, Majanduseminister on esitanud, tahaks väga näha uusi maksude korraldamise seadusi, kuid ei saa seda, sest et poliitilised seaduseelnõud olevat ees ja need takistavat tarvilikku ülesehitavat tööd. (V a h e l h ü ü e.) Siis öelge ometi otsekoheselt, et teie valitsuses ülesehitavat tööd ei lase teha, siis saame sellest aru. (V a h e l h ü ü e.) Öelge, et teie uusi kavasid anda ei oska, siis mõistab seda maa.

Aga lõpuks kui rääkida meie kultuurpoliitilisest arusaamisest, siis peab ütleva, et teie ka siin tahate omapärast „demokraatlikku“ sunniteed panna maksma. Sundhääletamise orjuse maksmapanemine teie poolt näitab, kus teie olete, ja oma ettepanekutes olete teie trahvide ja sunduse alal isegi kaugemale läinud kui põlumeeste kogud. (V a h e l h ü ü e.) Härra Martna, kui Austrias riigipäeval omalajal sundhääletamise küsimus päevakorral oli, siis peaksite teie väga hästi teadma, kuidas teie kaasvõitleja Austria sotsialistide juht Adler selle üle nurises ja sellele uuele orjusele vastu seisid. Eesti sotsialistid teevad aga seda rahuliku südamega. (V a h e l h ü ü e. — J u h a t a j a koputab haamriga.) Mul tuleb selle tuule ja lipu kohta üks vanasõna meelde: kui keegi ütleb midagi teravmõtteliselt, siis esimene kord on see hea, teisel korral on ükskõik ja kolmas kord on rumal. (V a h e l h ü ü e.)

Arupärimise juurde tulles peaksin kokku võttes ütleva järgmist. Meie oleme arupärimise puhul katsunud näidata neid halbu tagajärgi, mis kaasa toob praeguse koalitsiooni tegevus, eriti see, mida praegu hariduspoliitilisel põllul näeme. Oleme katsunud näidata, et see meie kooliküsimus, mis selles arupärimises puudutatud, on väike osa sellest suurest kompleksist arusaamatusest, mis meie riigis praegu üldiselt valitseb. (V a h e l h ü ü e.) Härra Tallmeistri sõnadest olete kahjuks valesti aru saanud. Teie ütlete, et härra Tallmeister olevat öelnud, et ükski sotsialist ei tohi kooliõpetajaks olla. See ei ole aga õige. Härra Tallmeistri mõtteviis oli järeline. (V a h e l h ü ü e.) Härra Tallmeistri kõne mõte oli see, et kui meie sotsialistid seisukohal on, et nad peavad kooli enda kätte saama selleks, et seal oma erakondlikke sihte läbi viia, mis meie rahva enamusele ometi vastuvõetavad ei ole, siis sarnasel juhul ei tohiks küll sotsialistid kooliõpetajad olla. (V a h e l

h ü ü e.) Ega igast sõnast ei saa kui sõnast kinni hakata, vaid peab vaatama, mis mõte sel on. (V a h e l h ü ü e.) Usun, et ta seda teeb. (V a h e l h ü ü e.) Tean sellepärast, et ma temaga rääkinud olen.

Kokkuvõttes peab ütlema järgmist. Teie võite põhimõtteid, mida omalajal tunnustanud olete, maha salata, võite püüda kinni toppida vastasrinna suu, aga öelda ja tõendada, et teie sellega demokraatiat kaitsete, ei lähe teil ometi korda. Seda ei usu mina ega vist ka Teie, härra Teemant, et see teile, härrad kogumehed, ja Eesti rahvale kasuks oleks. Teie praegused sammud veeretavad edaspidisele igasugusele koostööle keskkihtidega suure raskused ette, ärge unustage seda. (V a h e l h ü ü d e d.) Kui siin härra Ast ütles, et keskruhmad ei tee politikat, vaid politiseerivad, siis peab ütlema, et see töö, mis praeguses koalitsioonis tehakse, ei ole riigipolitiiline töö, vaid just eht politiseerimine. Ja kui härra Ast tarvitas arupärimise kohta sõna „blamaash“, siis tahaksin öelda, et kui selles politikas, kus Hariduse- ja sotsiaalminister paneb põllutöölise palgaraamatute kohta määruse maksma, mille kohta täna avalikult öeldakse, et see ainult parteipolitiiline samm oli, ja et seda ta täita ei saa, siis peab selle kohta ütlema, et see on meie õiguliku korra alusmüüride lõhkumine, ja sarnane koalitsiooni töö ei ole muud kui pesueht politiseerimine ja poliitiline blamaash.

M. M a r t n a (fakt. märk.): (Hulgalised vahelhüüded. — Juhataja koputab haamriga.) Ma tahtsin härra Anderkopp'i vastu juba kauemat aega surnud Marx'i õpetust kaitsta ja seda professor Schmalenbach'i lausete põhjal. Ta ütles: Meie peame ütlema meie seisame praegu suure kadunud Karl Marx'i ennustuste täitumise ees. Kui me oma tööstuse kontsentreerimise peale vaatame, põhjalikule muutusele, millise sees me seisame, siis on see kõik Karl Marx'i poolt ette kuulutatud. Teie eitate seda. Täie teadmisega Teie seda ju ka tõepoolest ei tee, aga Teie olete sunnitud seda tegema, ja selles seisabki traagika, et meie Marx'i ettekuulutusi sel kombel peame täitma.

Teine asi, mis ma samas suunas öelda tahtsin, on väikemaapidamise ja suurmaapidamise kasulikkuse küsimus, mis Marx'i õpetuse on pidanud üle elama.

Albert Thomas' aruandes töökonverentsi puhul on järgmine lause lugeda. Teie lubate, et ma ta Saksa keeles ette loen: „In den Vereinigten Staaten sind die Kosten, der Aberntung je acre, die bei Anwendung einer Mäh- und Bindemaschine 4 Dollar 22 cent betragen hatten, auf 1 Dollar 47 gefallen, wenn man

die Mäh- und Dreschmaschine verwenden.“ Tähendab uus masin, mis põllumajanduses tarvitusele on võetud, on ühe aakri kokkupanemise kulud vähendanud 4,22 pealt 1,47 peale. Ja selle masinaga on võimalus tööd teha suuremate väljade ja põldude peal, mitte niisuguste väiksete peal, kui meil on. Tähendab, suurem maapidamine, suurem põld on võidukaks jäänud, nagu Karl Marx ette kuulutas. (V a h e l h ü ü d e d.)

A. T u p i t s: Austatud Riigikogu liikmed! Minu sõnavõtmise kutsus esile tööerakonna esindaja härra Strandman'i sõnavõtmine siit, kus ta heitis ette meie rühmale ja ka mulle isiklikult, et meie olevat nagu talle nõhjemadama etteheiteid teinud, et eelmise valitsuse ajal olevat suuremad summad riigikassa tagavaradest välja antud, ja et see ei olevat õige. Riigikassast olevat ainult kaks miljonit krooni võetud rukkiostmiseks, ja seega olevat asi korras. Kahjuks ei ole see asi tõeliselt nii, nagu rkl. Strandman siit kujutas. Ja seda ma võin kohe näidata teile andmete põhjal, mis pärit kõige autoriteetlikumast allikast. Härra Strandman ütles, et ei saa võrrelda riigikassa seis, võttes ühel aastal ühe päeva ja teisel aastal teise päeva, seepärast, et riigikassa seis vaheldub. See on õige, ja seepärast mina võtsin täpsed päevad ja niisugused päevad, mis on meie riigielus teatavateks tähtpäevadeks, nimelt meie eelarve algamise päevad. Vaatame, kuidas on riigikassa tagavaradega lugu olnud. Härra Strandman'i valitsemise viimase aasta jooksul on olukord sarnane, et 1. aprillil 1930 olid riigikassa tagavarad 6.938.000 krooni ja nüüd pärast seda, kui härra Strandman'i valitsus lahkus, olid 1. aprillil 1931 riigikassa tagavarad 1.424.000 krooni. (V a h e l h ü ü e.) See räägib seda, et viimase aasta jooksul on välja antud üle 5½ miljoni riigikassa tagavaradest. (V a h e l h ü ü e.) Minu teadmise järgi ei ole need summad välja antud rukkiostmiseks, vaid rukkiostu summad on veel peale selle. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie olete selle välja andnud eelarve täitmiseks ja olete riigi majapidamise lõpetanud riigikassa tagavarade arvel 5½-miljonilise puudujäägiga. Teie olete oma viimasel valitsemise aastal samal ajal jätnud välja andmata sunduslikke kulusid üle 4½ miljoni krooni. (V a h e l h ü ü d e d.) Need on need kulud, mis teie ise olete riigile kohuslikuks teinud. (V a h e l h ü ü e.) Kui teie võtate need kaks summat kokku, siis näete, et teie viimane majanduseaasta on olnud 1-miljardilise puudujäägiga. Nii et siin ei saa juttu olla 2 miljonist, vaid see summa on suurem. (V a h e l h ü ü e.) See on õige. Ma ei oleks nende arvudega välja tulnud, kui

teie ei oleks seda välja provotseerinud. Teie lehtede kirjutised ütlevad, et mispärast praegune valitsus ei ole midagi teinud laenukaalajaliseks muutmiseks? Ma küsiksin, kuidas on võimalik seda teha praegusel valitsusel kolme kuuga, kui teil ei olnud võimalik kahe aastaga midagi teha, ja kui teie olete riigikassa niiviisi üle andnud, et seal enam tagavarasid ei ole.

Sellest kõigist võib järelduse teha, et kui asi oleks nii edasi läinud, nagu härra Strandman'i viimasel valitsemise aastal, siis oleks tõesti asi läinud katastroofini.

Nüüd läheme selle ausa mängu juurde. Härra Strandman on siin tänagi nõudnud teistelt ausat mängu. Aga vaatame, kuidas on härra Strandman'i enda ja tema rühmakaaslaste ausa mänguga lugu. Meie ei pruugi kuigi kaugele tagasi minna, ainult mõned aastad, kus nägime, kuidas tööerakond tuli välja kahtlustustega ja süüdistustega valitsusele, et vaadake, kullafond on ära raisatud. Kas oli sellest kullafondist midagi ära võetud? Kullafondist ei olnud midagi ära võetud, vaid need kulud, mis olid tehtud, olid tehtud rahvaesinduse ja rahvaesindajate poolt volitatute teadmisel, millest ka teie ise osa võtsite. Aga siiski tuldi süüdistustega, et vaadake, kullafond on ära raisatud. Kui meie tahaksime sedasama teed käia, siis võiksime praegu minna maale ja öelda, et vaadake, niisugune on teie aus mäng, et olete riigikassa tagavarad ära kulutanud. Aga meie ei ole seda teed tarvitanud, vaid seda teed käivad tööerakondlased ja koonduslased, nemed käivad maal ringi, ja nende kõned on igalpool sihitu sinna poole, et kahtlustada valitsust. Ja mitte ainult need, vaid siinsamas esimeses reas istub härra Strandman'i Majanduseminister, kes tuli Riigikogu kõnetooli ja esitas küsimise valitsusele, et kas on veel alles riigikassa tagavarad? Vaadake, see on see aus mäng, mida teie olete mänginud. Meie arvates niisugusest ausast mängust võib juttu olla ainult jutumärkidest. Meie pooldame ausat mängu, aga jutumärkideta.

J. Zimmermann (fakt. märk.): Härra Tupits seletas siin, et riigikassa tagavarad olevat vähenenud ja seda just seenärast, et valitsus olevat need summad välja andnud. Ma tuletan meelde, et tegelikkude puudujääkidega ei ole tegemist. Mäletavasti 1930. a. Vabariigi Valitsus realiseeris raudteede laenu. Raudtee laen sai märtsikuus realiseeritud. Raudtee oli sel ajal pooleli ehitamisel, ja see summa oli kassas, seda oli ümmarguselt 7 miljonit krooni. Seal on siis ka see kassatagavara. Selles seisab aus seletus. (V a h e l h ü d e d.)

Mis puutub sunduslikkudesse aastast-aastasse ülekantavatesse kuludesse, siis need sunduslikud kulud, mis tänavu olid, olid ka eelmistel aastatel. Mineva-aastased krediidid on enamjagu ehituskrediidid, mis mitme aasta peale määratud, need lähevad ikka järgmise aasta peale edasi. Mineval aastal olid need kulud veel suuremad, kui käesoleval aastal.

O. Kask (fakt. märk.): Faktilise märkusena võin natukene täpsemalt seda täiendada. 1. aprillil 1929, kui Rei valitsus oli ja Majanduseministriks härra Oinas, siis oli sunduslikke kohustusi, mis Rei valitsus Strandman'ile üle andis, 4½ miljonit krooni. See on juba nii eelarve seaduse põhjal. See on võib-olla üleliigne punkt seaduses, mida tuleks muuta. Iga aasta umbes 5 miljonit krooni. Kui läinud aastal tulud tarvilikult ei laekunud, pandi Strandman'i valitsuse poolt prealable süsteem maksma. Ega nalja pärast kokkuhoidu ei nõutud. Kuludes hoiti kokku 6 milj. krooni. See näitab, et tulud ei laekunud tarvilikul määral. Aga nüüd tulla ja öelda, et on ära raisatud mingid summad, see on vale, sest siin ei ole mingit summat ära raisatud. (V a h e l h ü d e d.)

Juhataja (koputab haamriga): Kuidagi ei ole sünnis öelda Riigikogu kõnetoolilt „vale“, ma palun seda mitte tarvitada.

O. Kask: Ma harilikult tarvitan „ebaõige“, aga on inimesi, kelle suhtes tuleb tarvitada „vale“, sest muidu ei mõju.

Juhataja: Rkl. Kask, Teie kordasite oma ütelist, teen Teile märkuse.

O. Kask: Küsimuse üle sai Majanduseministri räägitud, ja just riigikassa huvides ei ole soovitavaks peetud, et meie täpselt seda välja toome. Aga kuna kahtlustusi on äratatud, siis nõuame meie kui opositsioon, et Majanduseminister täielikult avaldaks andmed. See siin on vaid demagoogia, mis tehakse.

J. Voiman (fakt. märk.): Rkl. härra Kask tähendas, et 1929. a. 1. aprillil, kui härra Rei valitsuse üle andis härra Strandman'ile, siis olevat riigikassa tagavarad palju väiksemad ja sunduslikud kohustused suuremad olnud, kui käesoleval aastal. Ma faktilise märkusena tähendaksin, et 1. aprillil 1929 ei andnud Rei valitsust üle, vaid üleandmine oli 9. juulil samal aastal.

Vaheaeg kl. 12.15 min. — kl. 12.40 min.

Riigivanema asetäitja Välisminister J. Tõnisson: Austatud Riigikogu liik-

med! Arutusel oleva arupärimise puhul on mul au Vabariigi Valitsuse nimel seletada, et meie kool peab seisma riiklikul alusel, ilma et koolidesse tohitaks kanda parteipolitikat. Kui aga kuskil ometi ilmiks tulevad vastupidised nähted, siis võetakse selle vastu tarvitusele vastavad abinõud.

L. Johanson: Austatud Riigikogu liikmed! Käesolev arupärimine on Riigikogu päevakorras juba neljal koosolekul. Esimesel koosolekul põhjendas seda suure paatosega härra Tallmeister. Kui meie aga täna pilgu tagasi heidame kõige selle peale, mis ette toodud, siis peame ütleva, tühjus valitses seal, ja selle tühjuse täitmiseks on see suur laialimine. Mis siis on saanud sellest arupärimisest sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutustöö üle koolides, mida suure paatosega ette kanti? Tulid peale härra Tallmeisteri ka teised kõnelejad samast erakonnast. Ja mis välja paistis? Välja paistis see, et seda halba muljet, mida rkl. Tallmeisteri kõne lõi, taheti kuidagi kaotada, kuidagi siluda, sest vististi kõige piinlikum mitte ainult teistele, vaid ka oma rühmale oli seda kõnet kuulda, millega härra Tallmeister esines ja mille ainsaks tõendusks oli ütetus, et käärkambris jutustati seda ja seda. Seepärast on arusaadav, kui tuli kõnetooli endine Riigivanem härra Strandman ja selle usuvastase propaganda, sotsialistliku propaganda asemel kõneles põllutöökojast, riigikassa tühjust ja täiusest j.n.e. Lugupeetud Riigikogu liikmed, mis on ühist ühel Läänemaa seminaril ja usuvastasel propagandal nende küsimustega? Ja sellest vähe. Tuli kõnetooli järgmine esindaja samast rühmast rkl. Anderkopp ja tõi uued asjaolud esile: kaitsetollid, viinamaks, kirikuviin. Ja ei imestaks sugugi, kui tuleks siia kõnetooli rkl. Maaker ja peaks loengu armastatud aine üle, millega tema pea igal sotsiaalkomisjoni koosolekul esineb, nimelt selle üle, kas kanakasvatus on tööstuseettevõtte või põllumajanduslik ettevõtte. (N a e r.) Uskuge, siis oleks nende küsimuste seeria läbi ja siis ei oleks mitte midagi vist juurde lisada. Kuid mis meie küsima peame, on see, mis kõigel sellel on tegemist käesoleva arupärimisega? Sellele arupärimisele on püütud sisu anda sootu teiste küsimustega ja see paljastab seda eesmärki, ja see eesmärk oli päris loomulik: talva taguda koalitsiooni rühmade vahele, võib-olla minnakse õnge otsa. See oli loomulik ja arusaadav ja sugugi mitte hukkamõistetav eesmärk. Kuid näib, et see siht ei ole mitte saavutatud. Niihästi rkl. Tallmeisteri õones paatos ja rkl. Anderkopp'i keskerakondade koondamise jutlus, mis tema kõnest punase niidina

läbi käis, ega need teised kõned, ei ole siiski arvatavasti suutnud nüüd võita kuigi suurt tähelepanu. Teine püüe oli luua seltskonnas endale soodne meeoleolu. Nüüd on nad vist kõik öelnud. Ja küsiksime, mis siis teil tööpoolest öelda oli? Mis oli näiteks arupärimise peapõhjendaja rkl. Tallmeisteri kõne sisu? Lugupeetud Riigikogu liikmed! Võtke see oma mõttes kokku ja teie leiateg, et kuigi loodus ei tunnista tühja kohta, siiski on tühi koht olemas. Aga urn, mis täidetud Püha-vaimu kiriku käärkambris ja anonüümikirjade sisuga, see urn on sisult tühi, ja suurmeistrid ei ole suutnud sinna vähe-matki sisu anda.

Edasi on öeldud ja korrutatud korduvalt: rakukesed on koolides. Küsitakse, kus need rakukesed siis koolis on? Siis ei teata, Hariduse- ja sotsiaalminister olgu nii lahke ja õelgu, kus rakukesed on. Hariduse- ja sotsiaalminister tuleb kõnetooli ja ütleb, et esitatud andmete järgi, mis saadud kooli inspektsioonilt — koolil on oma järelevalve olemas —, nende andmete järgi ei ole rakukesi. Avalikkudes ajalehtedes kirjutatakse, mispärast ei ütle Hariduse- ja sotsiaalminister, kus need rakukesed on? Lugupeetud Riigikogu liikmed! Arupärimise asemel oleks tulnud seaduseelnõu esitada. Hariduse- ja sotsiaalministrile tehakse kohustuseks 6 kuni 12 päeva jooksul esineda Riigikogule ülevaatega, kus ja kus on rakukesed. Aga need rakukesed oleksite pidanud teie näitama. Ma ei usu, et see kiri, mis terve arupärimise aluseks, mingi punane rakukene on. See on küll rakukene, aga eitav rakukene kirjajakirjutaja suhtes. (V a h e l h ü ü d e d.) Tuleb Hariduse- ja sotsiaalministeeriumil juurelda, kuidas kirjaga lugu on. Tuleb vaadelda, kas Läänemaa seminari direktor on kahesuguseid seletusi andnud. Kui härra Tallmeistril on õigus, et tema taskus on direktor Fluss'i kiri, siis tunnustab see, et selle asemel, et kooli inspektsiooni poole pöörata, ülemuse poole pöörata, minnakse käärkambritesse. Need on sarnased rakukesed, mis tulevad tööpoolest välja kiskuda. see on selge. Ja ühel direktoril, kui ta vähegi kõlbline isik tahab olla, kes noorsoo keskel ei taha oma autoriteeti kaotada, ei tohi mitmesuguseid seisukohti olla, et üht avaldada valitsusevõimule ja teist eraisikule põhjendusega, et tema ei julge kõiki avalikult öelda. Igal isikul peab julgus olema, samuti ka koolidirektoril, et kooli kohta õiget ülevaadet anda. Ja kui üks direktor ei julge seda teha, siis on riigil küllalt pedagoogilise haridusega inimesi, kes asemele tulevad panna.

Seepärast tahaksin, et härra Tallmeister Riigikogu kõnetoolilt kinnitaks, et tema

on saanud direktor Fluss'ilt niisuguseid andmeid, mis põhjustasid seda arupärimist. Ja mina arvan, et Riigikogu liikmel peab julgust olema, seda ka siit öelda, mida ta vahelhüüdena või kohapeal ütles. (Vahelhüüe.) Kas ta kohustatud on seda tegema, seda tean ma niisama hästi kui Teie, härra abiesimees, Teie ei juhata praegu. (Vahelhüüe.) Mina usun seda, et Teie seda olete, ja mitte rohkem. Nii et see küsimus on selgitatud, ja siit tulevad ka tarvilikud järeldused teha. Siis rakuksi ei leitud. Koolis tehtavat politikat. Selle kohta tõendus ei ole. Siin ei ole keegi seletanud, ei ole meie esindajatest keegi kuskil öelnud, et koolis tuleb politikat teha. Kool on kasvatus- ja õppeasutus. (Vahelhüüe.) Minu parteikaaslane Martna ütles, et koolis tehakse sagedasti politikat, ja ma toon ka näiteid selle kohta, kus koolis tõesti politikat tehakse. Aga seda ei saa õigustada. Kool on kasvatus- ja õppetöö jaoks. Koolis on oma programm ja selle programmi teostamine oleneb õpetaja oskusest, andekusest, ja õpilaste vastuvõtlikkusest, ja muidugi mõjuvad selle teostamise juures ka teised põhjused, isegi kooliruumid, aga ka laste sotsiaalne ja lastevanemate majanduslik seisukord. Ja just selle programmi teostamine laste juures on, mida meie koolilt nõuame.

Mis puutub noorsooliikumisesse, siis noorsooliikumine väljaspool kooli on mitmesugune, ja ka mujal on see noorsooliikumine olemas, ja ei ole eesõigustatud noorsooliikumise peale keskerakonnad, vaid ka teistel erakondadel on õigus noorsooliikumisele kaasa aidata. Vaatame nüüd, kas meil tehakse politikat koolis? Seal on üks nende hulgast, kes otsivad praegu seda politikat koolist, ise kokku pätsinud ühe õpperaamatu sotsialismi üle. See on välja antud riigi kulul ja seda õpetatakse koolides. Mina mõtlen Eduard Laaman'i kirjutatud raamatut. Laaman ei ole see mees, kes võiks selle küsimuse üle raamatut kirjutada. Kui ta seda teeb, siis teeb ta seda nii sihilikult, nagu meie sealtpoolt oleme kuulnud, aga õpperaamatud peavad olema erapooletud. Õpperaamatud ei tohi olla sihilikud. Aga mis tehakse meie sõjakoolides? Õpetatakse selle raamatu järgi. (Vahelhüüded.) See raamat on välja antud Kaitseministeeriumi juures asuva kirjastuse poolt ja sisaldab ülevaadet sotsialismi kohta. (Vahelhüüe.) Teie teate seda ise väga hästi. (Vahelhüüe.) Kas see raamat on ajalooline või mitte, see on kõrvaline asi. Aga nii seda käsitada, nagu Eduard Laaman, on lubamatu.

Edasi on noorsotsialistidele etteheited tehtud jällegi suure paatosega, et nad võõrutavad noorsugu koolis isast ja emast.

See etteheide ei ole õige. Just see majanduslik ja sotsiaalne seisukord, kus meie elame, on, mis võõrutab lapsi isast ja emast. Noorsoo sotsialistlik liikumine teeb emakaitse küsimusega eeskätt tegemist. Noorsotsialistid nõuavad ja tahavad, et ema oleks kaitstud nende mõjude vastu, mis teda kodust ära kisuvad laste juurest ja mis tema tervise enneaegu hävitab. Ema ei saa ise sagedasti lapsi suureks kasvatada, sest peab vabrikus töötama.

Sarnased etteheited ei lähe selle noorsooliikumise pihta, vaid langevad nende pihta, kes seda kaitsevad, mis praegu kodu rõhub ja mis emal ei lase laste juures olla. Ärgu tulda kõnelema neile, kes vaestest töölisperekondadest, ja kes aru saavad ja mõistavad seda viletsust, ärgu tulda ette heitma, et nad tahavad lapsi ära kiskuda vanematelt ja tahavad armastust ja austust vanemate vastu vähendada. See, mida teie kaitsete, need seisukohad hävitavad seda kõike, ja see vaatevinkel, see lähtekoht, kust teie välja lähete, see on hädaohtlik kodule, hädaohtlik vanematele j.n.e.

Edasi heidetakse ette usuvastast kihutustööd meie noorsoo keskel. Usk on iga inimese südametunnistuse asi. Kes tahab, võib uskuda, kes ei taha, ei usu, kellelegi seda peale sundida ei saa. Sunniabinõud ei ole siin kunagi aidanud. Ma küsiksin, missugune patent on võetud rkl. Tallmeistril või neil teistel härradel, kes sellest kõigest kõnelevad, selle usu peale? Kes on lõppude-lõpuks Kristuse autoriteedi allakiskumiseks Eestis rohkem teinud, kui Teie, lugupeetud rkl. härra Tallmeister, kes Teie ühtlasi ka pastor olete? Kas Teie arvate, et inimesed, kes tervet seda protestantlikku liikumist on pealt vaadanud, seda tõsiselt on võtnud? Seda tunnet ei ole paljudel, vast välja arvatud üksikud väikesed grupikesed. Igasugust uuendusliikumist ja protestantlikku liikumist peavad kandma tõsised kandjad, kes ise sellesse usuvad. Aga kui auahnuse ja vīgurdamise peale sarnased liikumised rajatakse, peavad need liiva jooksuma, nagu see meilgi liiva on jooksnud. Meie kirikul on uuendust tarvis, ja Teie arvate, et Teie neid uuendusi kannate, aga Teie ei ole seda suutnud teha. Sellepärast ei saa Teie meile etteheiteid teha usuvastase kihutustöö suhtes. Ma võiksin Teile jutustada lugusid nõndanimetatud protestantlikkudest usuõpetajaist, ja siin on Riigikogus inimesi, kes võivad ka minu sõnu tõendada, missugust „politikat“ meil koolides tehakse isegi usuõpetuse tunnis. Ma toon siin ühe lookese ette, siis teie näete, missugust tööd teevad need, kes arvavad, et nad on õigustatud Kristuse nimel kõnelema. Oli kool. Usuõpetaja oli ka „modern“. See muidugi jutu-

märkides. Seal koolis õppisid tütarlapsed, see oli üks keskkool. Muidugi on need usuõpetajad head jutlustajad ja õpetajad ja võivad võluda. See õpetaja kutsumus õpilase kohvikusse ja oma korterisse. Pärast aga läks kooli ja ütles, et vaadake, see õpilane käib kohvikus ja käib võõras kodus, aga tema endaga käis ta kohvikus ja ta kodus, ta ise oli see, kes viis. Tütarlapsele mõjus see nii, et läbistas oma käesooned. Kui teised õpetajad etteheiteid hakkasid tegema sellele usuõpetajale, siis oli ta lüüriline mees ja ütles: „Kes võiks loetleda neid suid, mida ma olen suudelnud.“ (V a h e l h ü ü d e d.) See asi on minevikust. (N a e r.) Naerda ei ole selle asja juures midagi. Ma tean teisi lugusid käärkambrist, ma tean ka üht õpetajat, kes on talva tagunud teiste perekonnaelu vahele. Võib-olla teate Teie, härra Tallmeister, neid lugusid enam nimetada, olete kogemustega inimene. Need, kes tulevad ja ütlevad, et teised teevad usuõpetuse vastu kihutustööd ia kisuvad Kristuse autoriteeti alla, neil ei ole õigust lugeda iseendid kõlblisteks isikuteks ja inimesteks ja teisi isikuid, kes pooldavad teisemõttelist voolu, mis koosneb hulka-dest inimestest, headest ja halbadest, võib-olla, et on ainult mõned halvad, sest seal on kahtlemata ideelisi inimesi, — ja nende kohta meeoleolu sünnitada ja neile pori loopida, öelda, et neilt tulevad õigused ära võtta, selleks on Teil, härra Th. Tallmeister, kõige vähem kõlblist õigust. On üksikute õpetajate vastu streike toime pandud, selleks väikseid koolilapsi 8—9—10—11—12-aastasi kompekkidega ja saiadega meelitatud, et nad õpetaja vastu välja astuksid, ja need meelitajad on pärit arupärijate ringkonnast. Kas see ei ole politika? Kahtlemata. (V a h e l h ü ü e.) Sée ei ole kohvijutt, see on tõsiasi, ja selle kohta minu arvates peaksid andmed olema ka Hariduse- ja sotsiaalministeeriumis. (V a h e l h ü ü e.) Need, kes ise tahavad teha poliitiliseks tallermaaks meie kooli ja osalt on seda ka teinud, need tulevad siia ja võtavad õiguse suurustamiseks, et nad on Eesti riikluse haampalgid, on usu ja kõlbluse haampalgid. Kaugeltki ei ole nad seda.

Siis, mis teistesse küsimustesse puutub, käitisvanematesse, 8-tunnilisse tööpäevasse ja kaitsetollidesse, nende üle tuleb ja on aega sõna võtta edaspidi, neid siin puudutama ei hakka. Mulle on terve see arupärimine ainult ühe lause piiblist meelde tuletanud, seal kõneldakse jõledatest variseridest ja haudadest, mis pealt on valged, võõbatud, aga seest on täis surnuluid. (V a h e l h ü ü e.)

J. V i l m s: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Käesoleval küsimusel on õieti

kaks külge. Üks külg on sotsialistlik kihutustöö koolides, millest siin on pikalt ja laialt räägitud, ja teine külg — poliitiline kihutustöö koolis üldse ja eriti parempoolne kihutustöö. Nende mõlema külje kohta oleksin tahtnud ma mõne ääremärkuse ja täiendava mõtte öelda.

Mis puutub sotsialistliku kihutustöö kindlakstegemisse puht faktiliste andmetega, siis on seda võrdlemisi vähe ette toodud. Meile, kõrvalseisjatele, ei ole selgeks saanud, kuidas tööpoolest on asjad olnud, kuid igatahes kahtlusi on siin ja seal koolidest kuulda. Täpselt andmeid saada ei ole korda läinud ühel ega teisel. Minu järelepärimiste peale tõendavad mitmed juhtivad pedagoogilised jõud, et Tallinnas niisugust asja ei ole. Siin aga, lugupeetud Riigikogu liikmed, ei ole tähtis, kas need üksikud faktid must valge peal päris kindlalt, ümber lükkamata on olemas või ei ole, vaid peaasi on see, et üldse sotsialistlik kihutustöö kui sarnane on kõne all, ning et sotsialistlik liikumine nõuab sotsialistlikku kihutustööd noorsoo hulgas, olgu see koolis või väljaspool kooli. Eriti on selle kihutustöö tarvidust rõhutatud väljaspool kooli ja ei ole seda ümber lükanud ka sotsialistid ise. Seepärast on loomulik, et kui üks ilma-vaade püüab end maksma panna üle riigi, siis ka üksikud juhud on aset leidnud. Riigikogul kui riiklikul asutusel on ülesandeks, võtta seisukoht poliitilise kihutustöö kohta üldse, eriti aga noorsoos, ja sellepärast peab rahvaesindus ütleva, kas ta pooldab seda või mitte.

Meie teame, et sotsialismi üks alus- põhi on klassivahede toonitamine. Klassivõitluse momendil, või klassivõitluse doktriinil põhjenevad suurel määral sotsialismi ideed ja selle klassivõitluse seisukohalt käsitatakse kõike probleeme, niihästi ajaloolisi kui ka teisi. See on aga ühekülgne doktriin, ja iga ühekülgne doktriin on riigile kahjulik. Igaüks peab tunnustama, et ei ole õige, kui maast madalast hakatakse lastele klassivahesid selgitama ja klassivaenu õhutama.

Teiseks teame meie, et noorsotsialistide koosviibimistel ja pidudel on tulnud ette juhtumisi, et pannakse ette laulda isamaalaule. See vaieldakse aga otsekohe maha, sest niisugust kodanlikku asja ei tohi seal sündida. Igal sotsialistil on aga ka oma isamaa, ja ei ole hea, et õhutatakse niisugust vaenu isamaa vastu. Need oleksid kaks asja, mida ma oleksin tahtnud alla kriipsutada ja mida riiklikult seisukohalt, kui noorsoo juurde läheme mingi ilmavaate propageerimisega, õigeks ei saa tunnustada. Kuid selle vastu võitlemiseks ei ole need abinõud, mis esile on toodud, mitte küllalt mõjusad. Siin on

peaasjalikult sellega tahetud vastu võtta, et võtame üks resolutsioon vastu: „politika meie koolist välja“. Meie, võib-olla, paneme nuhi või teatava kaitsepolitsei ametniku ametisse, ja et see ehk aitab, aga see ei aita minu arvates mitte. Kui vaatame sotsialistliku ilmavaate, mässude ja revolutsioonide tekkimist, siis ei ole saadud politseilise järelevalvega ühtki ilmavaate levimist takistada. Mässude ja revolutsioonide, ilmavaate levimise põhjusel on mujal. Need on rohkem majanduslikku ja poliitilist laadi. Kui vaatame tagasi, siis näeme, et Nikolai II kaotas trooni just sellepärast, et ta ei suutnud parajal ajal reformidele järele anda. Ka praegu Hispaanias kuningas Alfonso kaotas trooni rumaluse pärast. Sellepärast ei põhine sotsialismi suur edu tarkusel, vaid pigemini kodanlaste rumalusel, kui tarkusest ja rumalusest juttu on. Ka Eesti politika on põhjust andnud, et sotsialistlik liikumine on poolehoidu võitnud. Teame, et meie valitsused on olnud eriti viimasel ajal tagasikiskuvat laadi. Näeme aegu, kus sotsiaalseadusi ei esitatud ega vastu võetud, ja kuigi neid esitati, siis nad kohe tagasi lükati ja rahvale niisugune mulje jäi. Et ei tahetagi mingit uuendust näha. Meie ümbruses on niipalju tegureid, tingimusi ja olukordi loodud, et sotsialistidel kerge on igapäevaste juurde minna ja öelda: vaadake: midagi ei tehta meie kasuks, meie huve ei kaitsta. Need maad, kes on olnud vabameelsed, demokraatlikud maad, kus reformeerimise ja uuenduse vaim valitseb, näiteks Inglis- ja Prantsusemaal, seal ei ole need vahekorrad nii suured ja ei ole näha, et sotsialismil seal edaspidi suurt edu oleks olemas. See oleks asja üks külg. Teine külg on see, mis puutub parempoolsesse kihutustõesse koolides. Meie teame, et parempoolsed erakonnad, eriti kogud, on järjekindlalt sinnapoole katsunud tüürida. Et noorsugu oma organisatsioonidesse tõmmata. Selleks on olemas Carl-Robert Jakobson'i kapital, mis korraldab võistluskirjutusi üle maa ja saadab nende tingimused koolidesse laiali. Ja loomulik, et kirjutuste sisu peab kandma kogumeeste hingelaadi, mis koolides tahetakse levitada. Põllutöökoolid on täiesti põllumeeste kogude mõju all. Suures osas ülemaalise Noorsoo Ühenduse ringides on põllumeeste kogud katsunud end maksma panna. Ühesõnaga, oleme näinud, et põllumeeste kogud on katsunud koolinoorsugu oma hulka tõmmata. Ja mitte ainult katsetega ei ole siin tegemist, vaid see on aktiivne kihutustöö kogude poolt, mis koolinoorsoo hulgas käimas. Kui 1923. a. peeti Pärnumaal noortepäeva, siis olid kutsed trükitud kogude poolt, milles kutsuti koolinoor-

sugu osa võtma. Seal kõnelesid Mats Laarman ja praegune minister härra Hüner-son. Samuti on koolinoorsugu osa võtma kutsutud kogude koosolekust Virumaal, nimelt põllumeeste kogude 10. aastapäevast, kus kõnelesid Jürman, Leps ja Pajos. Osa võtma olid kutsutud ka Rakvere koolide õpilased. See on parempoolne kihutustöö, mis koolides käimas, selle peale ei ole seni Riigikogu kõnetoolilt tähelepanu juhitud. On sellepärast aeg sellele tähelepanu juhtida. See ei ole mitte ainult kogude poolt tehtav kihutustöö, vaid noorsoo kihutusega on hakanud ka majaanunikud tegutsema. Majaanunikud on saatnud Tallinna keskkoolidele mingi programmi või põhikirja, kus on punkt sees, noorte poliitiline kasvatus nende vaimus. Need põhikirja küsimused ja see kiri on arutatud läbi mitmes pedagoogikanõukogus ja on otsustatud eitavalt selle peale vaadata, sest see on politika, ja politikategemist koolis ei saa lubada. Aga iga pedagoogikanõukogu ei ole seda otsust teinud, ja siin on koht, kus valitsus peaks ütlema, et niisugust asja olla ei tohi. (V a h e l h ü ü e.) Ei ole. See on täitsa kindlaks tehtud, et meil niisugune ülemaaline parempoolne kihutustöö koolides käib, ja seda pole imeks panna, sest nagu siin räägiti, on Itaalias fashistid selle peale läinud ja Saksamaal Saksa rahvuslaste partei seda samuti pooldab. Meie teame, et Prantsusemaal praegu käib kibe võitlus ilmaliku kooli läbiviimise eest. Radikaalid ja sotsialistid toonitavad oma partei suurematel päevadel alati, et võitlust ilmaliku kooli eest peab täiel määral edasi viima. sest seal on usklik kool — tagurlik kool. Kui politika koolis kõrvale peab jääma. siis tuleb seda teha mitte ainult pahempoolse, vaid ka parempoolse politika suhtes. (V a h e l h ü ü e.) Jaanilinnu-politikaga teie sellest küsimusest üle ei saa. Meie parempoolne politika noorte juures läheb selle peale välja, et kasvatada isamaalsust, rahvuslikku tunnet, toonitada usku, ja on tegelikult öieti selle sama toonitamine, nagu vanasti oli, et keiser, usk ja isamaa. Muidugi on tarvilik, et isamaalsust toonitatakse, et usulist tunnet kasvatatakse, kui muud moraali ei ole, aga kui ainult seda tehakse, kui noorte hingeelu ainult sellega toidetakse, siis tekib noortes teatud passiivsus, tolerantus, sallivus kõige hädade vastu ja kaob see uuenduse vaim, mis igas noores olemas. Ta jääb passiivseks. Selles mõttes on see parteipoliitiline kihutustöö sama kahjulik, kui erakondlik parteipoliitika teiselt poolt. Kuid see klassivõitluse hingeelu toonitamine ja viimine noorsoosse ei toimu ainult teoreetilisel, vaimlisel alal, vaid ka nagu iga ilmavaade, poliitiline või mis tahes, on seotud majanduslikkude kü-

simustega, siis näeme, et praegusel ajal poliitiline suund kogu oma ulatuses on sihitud õieti mõlema parempoolse ja pahempoolse ilmavaate läbiviimisele. Tehakse algust tuleviku tööks, et klassivahed veel suuremaks saaksid kui praegu on. Meie näeme praegusel ajal sihikindlat keskklasside lõhkumist. Katsutakse luua suurkodanlaste klassi. Meil ei saa suurtöösturite klassi olla ja siis selle asemel on tarvis luua suurkodanlust. Luuakse põllutöökoda, kust väiksemad välja jäetakse. Seda poliitikat on aidanud sotsialistid toetada igasuguste peekonifondide ja -krediidide kaudu ja näiteks mitte vastu tulles käsitöölisele. (V a h e l h ü ü e.) Teie ise ei usu seda, mida räägite.

(Sekretäri kohale asub sekretäri esimene abi **A. Tõllassepp**.)

Nii siis näeme, et ei lasta ja ei taheta, et keskklass kuidagi edasi püsiks, vaid luuakse suured vahed parema ja pahema tiiva vahel, et tulevikus võiksid sotsialistid öelda, missugused suured klassivahed olemas on ja et nüüd tarvis teha revolutsioon ja tagasi võita oma vabadus. Seda kõike aitavad sotsialistid kindlustada ja luua. (V a h e l h ü ü d e d.) Igaüks püüab seda, aga koolis ei tohi olla. (V a h e l h ü ü e.)

Klassivõitluse hingeelu võiks iseloomustada niiviisi, et praegu tahmane pada aitab tahmast katelt. Mõlemad on aga mustad, mõlemad aitavad kaasa selle klassivahe tugevnemisele. Kui härra Tallmeister ütleb, et on suured vahed ilmavaadete vahel ja et kui rahvas enamuses otsustab sotsialistide vastu, siis peab jääma kodanlik kord. (V a h e l h ü ü d e d.) Niisugust teravat vahet ei ole õnneks mitte olemas ilmavaadetes, ei ka majandusetaaduses, ei sotsiaalpoliitikas ega üldse ilmavaadetes, vaid kodanliku ja sotsialistliku vaate vahel on järk-järguline üleminek kõigil aladel. Meie loodame ja usume, et sarnane klassivahede ehitamine korda ei lähe, sest ikkagi lööb terve rahva mõistus ja arusaamine läbi, kuna meie rahva enamus on väikeeraomanduse pooldajad, kes ei saa pooldada sotsialiste ega kuuluda ka iust suurkodanlusele. Kuid opositsioonil jääb ainult üle protesteerida sarnase klasside kunstlikult suurendamise vastu ja peame igatahes selle poolt olema, et politika koolist väljas oleks, tulgu see kust tahes.

7. Järgmise koosoleku määramine.

Juhatuse ettepanekul otsustatakse pidada järgmine koosolek reedel, 19. juunil s. a. kell 5 p. l. (Päevakord vaata 156. koosoleku otsuste protokoll, lisa nr. 3.)

8. Läbirääkimised Vabariigi Valitsuse vastamise puhul arupärimisele sotsialistliku propaganda ja usuvastase kihutusetöö kohta koolides.

(Punkt 6. järg.)

O. K a s k: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Selle küsimuse juures on kaldutud väga palju kõrvale, aga jälgides läbirääkimisi paistab, et aetakse nagu mingit pimesikumängu sotsialistide kui ka osalt põllumeeste kogude poolt, et kõik on kõige paremas korras, midagi ei ole, ühtki rakukest koolis ei ole j.n.e. Peaks päris selge olema, et ei saa koolis registreerida ühtki punarakukest, vaid need on ikkagi väljaspool kooli. Küsimus seisab selles, et õpilased, kes alla 14 aastat vanad ja keda organiseeritaks neisse gruppidesse, siis seda ei pruugi teha otsekohe kooli ruumides. Kas teie arvate, et Vene ajal, kui oli võõras võim, võõras riik, ei olnud illegaalseid ühinguid kooli ruumes? Ma pean veel kord tähendama, et rakukesed päris kindlasti ei ole registreeritud koolijuhataja poolt, need ei ole kooli ruumes. Neid organiseeritakse salaja, eraldi koolimajast. Katsutakse õpilasele ühekülgselt sisse ajada klassivõitlust. Meil ei ole selle vastu midagi, et kool annaks universaalteadmisi, aga selge on, et 10-14-aastased noored ei suuda raskete ühiselu probleemidega, sotsiaalprobleemidega koduneda. Nad lähevad ühekülgselt teele. See on hädaohtlik. On olemas palju näiteid. Ma toon ühe näite ette: kaheksa aastat tagasi oli Pärnu gümnaasiumis streik, kus see tekkis, ma pean otsekohe ütleva, sest olen pärnulanene, mõne sotsialisti-õpetaja kasvatusel viljana. Selle tagajärjel läks elu selle kurva nähte juurde, et see sama gümnaasium andis meile kommuniste, kes nüüd kinni istuvad. Üks õpilane on aga nüüd korralikuks inimeseks saanud ja kahetseb, et ta nii ühekülgselt sai viidud. Minu üks kaugelt sugulane sai koolis õppides ühekülgselt politikast vaimustatud, sai noorsotsialistiks. Nüüd istub ta vangis ja ei mõtlegi armu paluda, ta on hävitatud inimene. Meil on nähteid üksikutest aladest, kuidas sarnane ühekülgselt töö koolinoorsoo juures viib ühekülgselt teele. Meie ei tohi unustada, et meie ei ole Inglismaa või Saksamaa, seal võib teha kihutusetööd mitme voolu sihis. See on suur natsioon, 5-miljoniline natsioon, nagu Saksas. Kuidas meil kujuneb elu 5—10 aasta pärast, seda meie ei tea. (V a h e l h ü ü e.) Aga mis tükist ta hädaohtlik on? Meie teame, et Saksa ei satu teise provintsi, meil on aga üks miljon rahvast, meie oleme suure Venemaa külje all, oleme teise provintsi olnud, ja kui meil nõrk on rahvusetunne, kuidas võime lubada, kui kor-

raldatakse internatsionaali miitinguid hommikupalve ajal? Ja kui siin on tõsiselt püütud selgeks teha ja nähtusi ette toodud, et meie ühemiljoniline rahvas, kes suure idanaabri külje all elab, kas meie ajaloo katsumiste ajal suudame jääda püsima, kui meil ei ole sügavat riiklikku tunnet? Minu austatud proua ja härrad, kas teie arvate, et see meil riiklikku tunnet sisse kasvatab, kui meie ainult vabariigi aastapäeval sellest kõneleme. Meil peab sagedamini ja alaliselt Eesti riiklust propageerima. (V a h e l h ü ü d e d.) Teie kõne, härra Johanson, oli üks tagasivõtmine: mitte midagi ei ole olnud, kõik on kõige paremas korras. Aga üks suur tagajärg sellel arupärimisel on see, et siin tuli lugupeetud Riigivanema asetäitja ja ütles, et Eesti kool peab riiklikule alusele toetama ja ei tohi kanda parteipoliitilist iseloomu. Sel oli suur mõju, mis hoiab ära, et Läänemaa nähtused ei kordu, ja ka teised nähtused, mis siin ette toodud, et siin öeldakse kindel seisukoht, ja mitte nõnda, et tuleb minister ja ütleb, et midagi ei ole selgunud, ja kõik läheb endises suunas edasi. (V a h e l h ü ü e.) Meil ei ole midagi selle vastu, kui iga partei oma ideid propageerib, aga jäetagu sellest eemale koolinoorsugu. See noorsugu peab teadusi omandama universaalseid, mitte kitsa parteivõitluse suunas aetud saama, mis riigiõonestamise peale välja läheb. Seda näitavad meile noorsotsialistide punaste rakukeste sihid, seda näitab meile kommunistlik salaarhiiv, mis paljastati, missugused sidemed olid neil punaste rakukeste arenemisega, just ka neil oli õppiva noorsoo keskele politika kandmine ülesandeks. Ja kui meie näeme, et püütakse sinna poole, et sotsialistlikku ja kommunistlikku korda ühendada, siis on selge, et noor inimene, kes ei suuda vahet teha, kui talle satub see kommunistlik manifest kätte, ja ta kaldub ühekülsele teele, sest noormehele on ka põrandaalne politika romantikaks. Meie peame ometi sellest hoiduma, see on hädaohtlik tee. Teie, härrad sotsialistid, olete liiga suured kodanlased, teie mängite vaid radikaalselt... (V a h e l h ü ü e.) Teil on see muidugi väga halb kuulda. (V a h e l h ü ü e.) Kuulge, meie erakonnas on täielik usuvadus, ja iga inimene võib usuliselt mõelda kuidas soovib. Ma arvan, et härra Tallmeister ka praegu samal arvamisel on, mis ta tol korral ütles. Tema kui kirikutegelane on selles veendunud. Teie ei ole aga sellest aru saanud, ei ole üldse seda lugenud. (V a h e l h ü ü e.) Tähtis on see, kui on usupetus kui niisugune sunduslikuks tehtud, siis ei saa koolis ometi selle vastu propagandat teha. Teine asi on usuküsimus, ja härra Tallmeisterile tulla siin etteheiteid

tegema, kes alati väärnähtuste vastu võidelnud, ei ole õige.

(Sekretäri kohale asub sekretäri teine abi **O. Gustavson**.)

Tooksin ette, et mitte üksnes piirduda Saksamaaga, ka võrdluseks Inglismaa. Kas saab seal üldse kõne alla tulla, et koolides võib mingit kihutusetööd teha? See on ometi suur Inglismaa, kus on suured traditsioonid, kus on väga pikaajaline minevik. (V a h e l h ü ü e.) Ja ka see on kasulik asi, et seal sporti tehakse. (V a h e l h ü ü e.) Teiega ma üldse ei vaidle, Teiega ei saagi vaielda, see on absurd ja rumalus, mida Teie täna rääkisite.

Juhataja: Kuulen juba korduvalt Teie suust sõnu, mis haavavad on, ja seepärast hoiatan Teid.

O. Kask: Vaadake, härra Holberg, sellel alal jätame asja teiste otsustada, igaüks teab Teid ja Teie naabreid.

Ma tooksin ainult mõned asjad ette, mis siin eelkõnelejate kõnede juures ette toodi. Härra Voiman tähendas, et Rei valitsus ei lahkunud 1. aprillil 1929, ja sellepärast ülekantavad krediidid, mis tol korral olid, ei käiks ka nagu selle kohta. Meil on eelarve seadus, ja selle seaduse § 42 võimaldas krediite üle kanda, ja need Riigikogu liikmed, kes majapidamise riigikomisjonis on töötanud, teavad, kuidas need krediidid algusest peale on olnud. Nüüd, kus rasked ajad on, peab eriti hoolt kandma, et neid vähem üle kantaks. On selge, et kui 1. aprillil krediidid valitsuse poolt üle kantakse, siis läheb see terve eelarve-aasta peale, ja nii on iga eelarve-aasta algul 5 miljoni krooni ümber ülekantavaid krediite. Praegu on neid piiratud, ja nähtavasti saab härra Majanduseminister toime, et ülekantavaid krediite sel aastal 2 miljonit krooni üle kannab, nagu kuulda on.

Täiesti aluseta on kahtlustusi tekitada ja näidata, nagu oleksid riigikassa reservid ära raisatud ja ära kulutatud, nagu väljaspool Riigikogu kuulda on. Kõik need summad on läinud täitmisele eelarve korras ettenähtud vastavate kulude arvel. Ja kui saadi umbes 6 miljonit krooni kokkuhoidu, siis on ka tulude osas laekumine seisma jäänud. (V a h e l h ü ü e.) Härra Tupits, ma palun ja soovin seda, et härra Majanduseminister siin analüüsi teeks, sest siis, kui „Kaja“ demagoogiat tegi, sai härra Majanduseministriga räägitud, ja võin siin kinnitada, et mitte üht senti ei ole raisatud. Aga et tulud on järk-järgult vähenenud, siis teadsite ka teie seda, sest teie ministrid võtsid osa ka sellest valitsusest. (V a h e l h ü ü d e d.) Kõige imelikum on aga see, et nüüd tullakse välja

põllumeeste kogude poolt, kes mineval aastal ise selle rukkiosimisega valitsust alata pombadeerisid, nõudsid, et tuleb ruskist kokku osta, ja valitsus, et mitte protsenti maksta, talitas öieti, ostes ilma laenu. Nüüd tullakse ja lüüakse lärmi selle sama põllumeeste kogu poolt. (Vahelhüüded.) Härra Tupits, oleksite Teie riigi majapidamise aruande komisjonis, siis Teie teaksite, mis tähendavad ülekan-tavad krediidid, mis 1. aprillil üle kan-takse. Härra Soots teab seda ja tema võib Teile seda seletada. Nüüd tuleb härra Tu-pits ja ütleb, et on ühemiljardiline puudu-jääk, see on vale, ma vabandan, see on ebaõige.

Kõik need vaielused, mis siin arupäri-mise puhul on tekkinud, on siiski niipalju elevust toonud, et vähemalt neljapäeval on võimalik tagasihoidlikult arvustada va-litsuse tegevust. Kui opositsioon tagasi-hoidlik on olnud, siis on ta seda olnud ar-vesse võttes meie riigi rasket seisukorda, teades, et iga päevaga meie seisukord lä-heb raskemaks sellel alal. Kui riiklikust seisukohast välja minnes oleme sunnitud tagasihoidlikud olema, siis tulete teie nüüd ja provotseerite, et meie teravalt peame teie näppude peale vaatama, kes riiklikku seisukohta unustama kipuvad ja kus ainult parteilist jagamist tehakse. Ma ütlen, ei saa midagi head tulla sellest puna-rohelisest koalitsioonist. Mina olin hiljuti ühes auväärt perekonnas ja seal tuli kõne alla punase ja roheline värvi segamine. Tuli välja, et nende kahe värvi segamisest tuleb hall pori, ja tegelikult — kui hakkate neid kaht segama, mu härrad, saate halli pori. (Vahelhüüded.) Eesti värvid on aga sinine-must-valge ja neid värve segada ei tohi. Ma ütlen, tuleb aeg, kui siin kogus riiklikku politikat ei aeta, näidatakse rahva poolt, et peab riik-likku politikat ajama ja Eesti lippu aus pidama. Aeg sunnib teid kord riikliku poli-tika juurde tagasi tulema! (Vahelhüüded.)

O. Strandman: Härrad Riigikogu liikmed! Härra Tupitsa... (Vahelhüüded.) — Juhataja koputab haam-riiga. — Vahelhüüded. — Juhataja koputab haamriiga. — Vahelhüüded.)

Juhataja: Ma palun kõnelejat alata.

O. Strandman: Härra Tupitsa kõne kohta tahaksin järgmist seletada. (Vahelhüüded.) Härrad, laske mind rääkida. (Vahelhüüded.) Kuulge, härra Tupits, Teie... (Vahelhüüded.) — Juhataja koputab haamriiga. — Vahelhüüded.)

Juhataja: Rkl. Strandman, Teil on sõna. (Vahelhüüded.) Rkl. Tonkman, palun pidada korda! (Vahelhüüde.) Rkl. Tonkman, kutsun Teid korrale!

O. Strandman: Härra Tupits, ja minule paistis rkl. härra Soots'i vahelhüüdest, et ka tema seda jagab, süüdistab endist valitsust selles, et ta ei ole kõiki summasid, mis eelarves ette nähtud, välja andnud. Sellega olla riigikassa tagavarad ära kulutatud; ka need summad, mis välja andmata jäänud, kuuluda puudujäägi hulka. Mina ei saa sellest mõttekäigust aru ja tahaksin omalt poolt seletust anda, kuidas asi oli.

Lugu oli nii, Kui selgub, et riigi sisse-tulekud ei laeku sel määral, kui eelarves ette nähtud, siis tuleb loomulikult riigiva-litsusel ja rahaministril seisukoht võtta, mis siis teha. Riigi eelarves on ette näh-tud, et teatavad summad tulevad välja anda — aga raha selleks ei laeku, ei ole riigikassas. Mõnes teises riigis, vist Soomes, kui ma ei eksi, on niisugune kord, et kui raha ei ole, siis valitsus ei pruugi seda täita. Meil otsekohe niisugust võimalust eelarve seaduses ette nähtud ei ole. Kuigi seaduses niisugust võimalust ette nähtud ei ole, siiski tegelik elu on see, kes selle maksma paneb. Mis juhtus mineval aastal? Juhtus nii, et riigikassa sissetulekud vähenesid — ma ei tea kuipalju, kui ma härra ministrilt andmeid palusin, siis ütles ta, et aruanded veel kokku seatud ei ole — nagu kuulnud olen, vähenesid 6 mil-jonit krooni. Mis pidi siin valitsus tege-ma? Kui asuda rkl-te Soots'i ja Tupitsa seisukohale, siis oleks pidanud valitsus need 6 miljonit krooni kuskilt muretsema. (Vahelhüüded.) See on, kui asuda seisukohale, et kõik summad, mis eelarves ette nähtud, on valitsus sunnitud välja andma. Meie nägime, ja vististi härra Tu-pits mäletab seda väga hästi, et meil 1924. aastal samad vaielused olid, kui mina rahaministrina siin seisin, ja põllu-meeste kogud olid siis opositsioonis ja nõudsid, andke raha, võtke kust tahes. Mina rahaministrina seda ei andnud, ja lõppude-lõpuks põllumeeste kogud ei saanud minu kui rahaministri käest neid summasid mitte kätte. (Vahelhüüde.) Ei saanud Baars'i pank riigikassast mitte kopikatki. Eesti Pangast on paljud saanud, kui meie seda täna arutama hakka-me, meil ei ole materjali, siis viiks see väga kaugele. (Vahelhüüde.) Seal olid ka teised direktorid, kelle käest võib küsida. (Vahelhüüde.) Mina ei tea ka, et väga suured vahed oleksid olnud, aga kui seal härra Soots oleks olnud, võib-olla, et siis teisiti oleks olnud. Ega mina sinna ükski panija ei olnud, aga ma ütlen, et need

asjad viiksid meid kaugele. (V a h e l h ü ü e.) Eelmine valitsus on igatahes olnud seisukohal, ja mina pean seda ainuõigeks ja olen ka kuulnud, et praegune valitsus sedasama teeb, et riigikassa annab välja riigi eelarves määratud kulddeks nii palju, kui ta võimalustes seisab, ja kärbib neid selle peale vaatamata, et eelarves need kulud ette nähtud. Ja mina arvan, et praegusel raskel ajal ükski valitsus Eesti riigis teisiti talitada ei saa, ja see, kes laenu muretseks ilma Riigikogu loata ehk Riigikogu poole tuleks laenu küsima, see õieti ei teeks, sest laenuga ei tohi riiki valitseda, vaid riik peab väljaminekuid tegema neis piirides, kuipalju tal on sissetulekuid. Ja kui eelmisel aastal, niikaua kui eelmine valitsus seal oli, — peale selle oli veel 7 nädalat teine valitsus, — selgus, et tulud nii ei laeku, kui eelarves ette nähtud, ja seepärast kulusid kärbiti, siis, ma ütlen, see oli ainukene õige tegevus, teisiti teha ei saanud. Ja kui härra Tupits tuleb seepärast etteheiteid tegema... (V a h e l h ü ü e.) Kulusid on vististi umbes niisama palju vähem tehtud, kui palju tulusid vähem sisse tulnud. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma ütlen, et see on ainukene õige süsteem. Sest mina, Majanduseminister ega keegi valitsuses ei näinud ette eelarve vastuvõtmisel esimestel kuudel, et meie tulud vähenevad, ja selle tagajärjel esimestel kuudel krediite kinni ei pannud. Kui aga selgus, et tulud vähenevad, siis pandi maksma prealabli süsteem, see on, ilma Majanduseministri loata ei avanud riigikassa ühtegi krediiti, ja seda tehtakse vististi ka praegu. (V a h e l h ü ü d e d.) Eesti riik ei ole praegu niisuguses seisukorras, et tema peaks töötama puudujääkidega, nagu mitmesugused teised riigid puudujääkidega töötavad.

Nagu täna Majanduseministri käest kuulsin, on loota, et mineva aasta eelarve lõpetatakse puudujäägita. Nii et mingeid summasid üle eelarve välja antud ei ole. Ja mina palusin ka härra Majanduseministrit, et tema seda ometi kord avalikult Riigikogule ette kannaks. Härra Majanduseminister ütles, et need summad ei ole veel täpselt kokku võetud, ei ole lõplikult ära määratud, missugused summad tulevad üle kanda, kuid ta siiski lubas seda teha, et annab Riigikogule täieliku ülevaate, kuidas sellega on. Muidugi see ei takista härra Tupitsat kordamast ja mingist 10 miljonist rääkimast, aga mina olen praegu täpselt öelnud, kuidas seisukord on. (V a h e l h ü ü d e d.) Ma koridan veel seda. Ma ei tea, mis andmed Teil on. Ma ütlesin aga, et 888.000 krooni umbes oli riigikassas harilikult jooksva arve tagavara ja 2.600.000 krooni deposiitarvel. Peale selle oli rukkiostuks välja

antud üle 2.000.000 krooni. Kokku riigikassa käsutada 3.000.000 krooni harilikus arves ja deposiitarves 2.600.000 krooni, seega kokku 5.600.000 krooni, kui deposiitarve juurde arvata. Kui seda aga mitte ei tehta, siis 3.000.000.—

Th. Tallmeister: Väga lugupeetud Riigikogu liikmed! Möödunud koosolekul lõpetas rkl. Ast oma kõne uhke käelligutusega, et „vaadake, mis on sellest arupärimisest õieti järele jäänud? Mitte midagi muud, kui üks hiigla blamaash“. Lugupeetud Riigikogu liikmed, igauks, kes rahva keskel viimastel nädalatel on liikunud lahiste silmadega ja kõrvadega, see teab väga hästi, et aastaid ei ole siin enam esitatud arupärimist, mis oleks nii suurt vastukõla leidnud laialistes rahvahulkades kui see, mis meil praegu on kõne all. Möödunud pühapäeval sõitsin ma näiteks mööda Viljandimaad ja pidasin seal jumalateenistusi, millest tuhandeid osa võttis. Kes minu poole aga enne või pärast pööras, esimene asi oli ikka, et öeldi: „See on ometi tänuväärt asi, et selle küsimuse kord Riigikogus kõne alla võtsite“. Seda teavad muidugi meie härrad sotsialistid ka ise väga hästi ja sellega on seletatav terve see viis ja taktika, kuidas nad küsimust käsitlevad, kuidas nad tõsiasiadest püüavad mööda hiilida ja kõik jõu ainult selleks kokku võtavad, et kas ehk kuidagi ei läheks korda arupärijate isikuid dustata ja määrada. Üks tuleb ja kõneleb Purishkevitchest, teine arvab, et oota, mina trumpan oma seltsimehe üle ja näitan, et Purishkevitch oli siiski kangem mees, seisib sotsidele ometi ligemal kui Tallmeister, sest ta tappis kord ühe inimese ära. Üks toob välja 16. sajandi niinimetatud „Pimedate meeste kirjad“ ja pillub sõnu „vaimupimedus-paradeerimisest“, „vaba mõtte mahasurumise katsetest politsei abil“, „alaealiste poisikeste denuntseerimisest“, „klatshijuttude kollektsioonidest“ j.n.e., teine arvab, et ei, seda oli veel vähe, mina võtan appi veel „põrunud peaajud“, siis ehk viimaks ometi ustakse, et oleme ikka kanged mehed, et söimamises nad juba meie vastu ei saa! Täna tuli nüüd veel ka härra Johanson ja püüdis mõnitada protestantlikku liikumist, rääkis minu „auahnusest“, „vigurdamisest“ j.n.e. Ikka oma seltsimeeste toonis ja vaimus. Kõige imelikum on aga veel see, et isegi põllumeeste kogude esindaja paremat vaidluseviisi ei leidnud. Et sots mõnesuguste Novgorodi Volhovi sildadega opereerib, kui tal sisuliselt midagi mõistlikku ei ole öelda, sellest võib aru saada, aga et härra Laarman ka paremat ei oska, kui 10 aasta eest kirjutatud broshüür välja tuua ja näidata, vaata, nii kirjutas kord see või teine tööerakondlane, selle

kohta peab härra Laarman küll ka ise tunnistama, et niihästi ajakirjandusel kui kõigil teistel siin põhjust oli väga ja väga imestada. Kui meie kõike seda hakkasime arutama, mis 10 aasta eest sündinud, kuikaugele meie siis jõuaksime? Kümne aasta eest tulid mina esimest korda omas elus Riigikogu koosolekut pealt kuulama, seekord oli ta veel seal teises majas — ja teate, mis ma seal siis nägin? Seda, et meie praegust hariduseministrit politseinikkude või sõdurite abil saalist välja viidi. Ühes härrade Gustavson'i, Joonase ja Freiberg'iga loeti teda sel korral nii suurte riigivastaste hulka, et nende kohta sama taktikat tarvitati, mida pärast seal nurgas istuvate kommunistide kohta praktiseeriti, ja neid komisjonidesse ei valitud. Selle tagajärjel hakkasid nad saalis põrgumürglit tegema ja ei jäänud muud iärele, kui tulid nad vägivallaga välja viia. Nüüd aga on nad kõige suuremad valitsuse toed ja põllumeeste kogude südamesõbrad. Härra Laarman järeldas sellest kõnest, mille ma 10 aasta eest olen pidanud, et tööerakonna ususõbralikkus on silmakirjalik. Pean mina siis teie juures nüüd ka seda järeldama, et teie koalitsioonotsidega on ainult suur silmakirjateenistus, mida tõsiselt ei saa võtta, seda enam, et teie ise 10 aasta jooksul nende kohta sama krõbedaid sõnu olete öelnud, nagu need, mida sotsid siin praegu minu ja minu kaaslaste kohta tarvitavad. Ma arvan, teie annate isegi järele, et nii ikka vaielda ei maksa. Samuti ei ole vist sellel mõtet, kui mina härra Ast'i eeskujul, kes tööerakondlaste põrunud peajadest kõneles, nüüd jälle omaltpoolt hakkaksin uurima, kas tänapäev Eestis sotside hulka saab kuuluda põrunud või põrumata peajuga.

Juhataja: Kõneleia, Teie lubate, ma peatan Teid. Minu tähelepanu juhitakse sellele, et nii, kuidas Teie sotsialistlikku parteid ja rühma nimetate „sotsideks“, see on rühmale haavav, ja ma teen Teile märkuse.

Th. Tallmeister: Ma vabandan, ma võin seda ka pikemalt nimetada. Mina ei ole selles peajade uurimises asjatundja, ehk võtab selle ülesande oma peale härra doktor Vilms, kes tööerakonnast lahkus sellepärast, et viimane oli temale liiga parempoolne ja nihkus sellega teile ligemale. Mina arvan, et säärased erilastepisted ei tööerakonnale ega kellelegi teisele nimetamisväärselt valu ei tee.

Kui härra Johanson täna tahtis mulle varju heita ühenduses protestantliku liikumisega, siis ma arvan, ei ole põhjust ka temale samas stiilis vastata.

Kui ma oma isiklikkudest muljetest ja

arvamistest hakkaksin kõnelema, siis ütleksin võib-olla ka seda, et terve härra Johanson'i tegevus on minu peale aastate jooksul muljet avaldanud, et see on vigurdamine. Ma tahan aga siiski nõnda palju uskuda teise inimese aususse, et kui ta siia kõnetooli tuleb ja teatavate seisukohtade eest võitleb, et ta siis seda puhast südamest teeb ja ise selles veendunud on. Loeksin selle asja omaltpoolt lõpetatuks.

Kui ma protestantlikku liikumist tohin puudutada, mis siin esile toodud, siis küsiks, kas on see minu poolt väljamõeldud nähtus? Kui olin alles üliõpilane, sellest on enam kui 20 aastat tagasi, juba siis tutvunesin selle vooluga. Ja kui ma siin kaitsen ja minule omase elava temperamendiga vahest selle juures teravaks lähen, ma arvan, see küll ei ole ilus seda siin Riigikogu kõnetoolil ette viskama tulla.

Möödunud aastal oli Hollandis protestantide ilmakonverents, kust kõikide riikide ja rahvaste esindajad osa võtsid. See on nähtus, mis üle terve maailma ulatub. Ma olen ainult oma parema tundmise ja arusaamise järgi selle voolu eest välia astunud, ja kui selle kohta muud ei osata öelda, kui kõnelda minu „auahnusest“ või „vigurdamisest“, siis arvan, et teie, lugupeetud Riigikogu liikmed, vist säärase ülesastumise kohta ise oma otsuse annate. Kui sisuliselt veel mõnda ütlen, siis ei aita sotsialistide juures muidugi midagi, ükskõik, milline faktide ettetoomine. Möödunud korral näitasin juba, et kui ma tsiteerin kas või ministri oma kõnet Haapsalu seminari „kommunistlikust mürt-sust“, mis seal direktori oma sõnade järele toime pandud, siis tuleb härra Rei ja ütleb, et see tsitaat ministri kõnest on kuulujutt ja klatshijutt. Enne, kui ma kõnelema hakkasin, rääkisin oma rühma kaaslastega ja küsisin, kas on soovitatav kõneleda nimedest, kuid minule öeldi, et nimedest kõneleda pole soovitatav, sellepärast härra Johanson'i küsimisele ma otse teed ei vasta.

Ma tõin siin ässituseajakirja numbri ette, mille toimetajaks sama kooliõpilane Indrikson, keda juba enne olin nimepidi nimetanud ja kelle piltki oli esimesel leheküljel, ja kus peale selle veel 4 kooliõpilast toimetusse kuuluvad. Härra Rei vastab kindlasti selle peale temale omase meetodiga, et kes vastutab selle eest, et see aiakiri ei ole trükitud Pühavaimu kiriku käärkambris, ja kui ma tähelepanu juhin nimedele, siis ütleb ta muidugi, jah, aga need allkirjad on trükitud ja ei ole notaariuse poolt kinnitatud. Härra Rei on küll vannutatud advokaat, aga kindlasti on tal mõnes hooldamisprotsessis või mu-

jal kokkupuutumist olnud nurgaadvokaadi võtetega, ja inimene omandab võitluseviise ka oma vastastelt. Sellepärast oskab ta muidugi iga tõsiasja moonutamiseks ja mõnitamiseks mõndagi öelda.

Ma võiksin ju enne ettetoodud asjaoludele veel õige palju juurde lisada, aga tean juba ette, et praegused koalitsiooni-mehed ikkagi näo teeksid, et see on kõik kuulujutt ja mitte midagi muud. Neil on tarvis iseenese rahustamiseks ja oma valijatele puru silmapuistamiseks seda taktikat tarvitada ja seal ei aitaks muidugi ka see, kui ma ka kas või notaariuse pitsati ette näitaksin.

Ühe näite ma siiski veel toon ja seda sellepärast, et ma õpilase vanemale teatasin, et ma küll mitte Riigikogu kõnetoolilt, aga soovikorral pärast ministrile tema nime ja aadressi nimetan, et teda, kui soovitakse, võidakse üle kuulata. Minu juures on pärast möödunud kõnesid palju inimesi käinud. Toon ühe näite ette ja ütlen veelkord, et mina võin pärast ministrile nimetada selle inimese nime ja aadressi. See proua, kes teiste hulgas käis üleile minu juures, ja kelle tütar õpib Lender'i gümnaasiumi III klassis, jutustas, kuidas sotsialistid nii osavalt oma võrke kuduvat nende tütarlaste ümber, et väga suurt meelekindlust olevat tarvis, kui sealt tahad pääseda. Tema tütar ei olevat kuigi vastuvõtlik neile meelitustele, aga need agendid kellegi Manda Kanniga ja sama kuulsa Indrikson'iga eesotsas ei andvat lastele silmapilkugi hingerahu. Ta olevat neid suure hulga juba majast välja visanud, aga nad olevat kui mustlased, viska ühest uksest välja, tuleb teisest sisse. Päris vägisi katsutavat last viia niinimetatud „õpetlikkudele loengutele“ kuskil Tõnismäel. Kord olevat tüdruk seal käinud ja toonud siis ka kaasa kirjandust, mida seal õpilastele jagatavat. Kaks neist broshüüridest, mis sealt saadud, tõi see proua minule kaasa, ja need on mul siin praegu kõnetoolil. Esimene on Nigol Andreesen'i tõlgitud „Kommunistlik manifest“, mida ju kui ajaloolist materjali minu arvates ka koolitundides võiks käsitada ja arvustada, kui seda erapooletult tehakse. Aga kui seda kihutusekirjana laiali laotatakse alaealiste laste keskel, siis ei või sellel küll muud mõju olla, kui et see laste hinges ja mõistuses väga suure „tohu-va-bohu“ sünnitab. Kirjutatud on see õige raskes keeles ja stiilis ja sisaldab niipalju üldisi põhjendamata lööksõnu, et ta arenemata lapsele küll väga kõlbmatuks toiduks on ja ainult tema seedimist võib rikkuda.

Härra Rei katsus siit seletada, et minu üteldused nende isamaaaitamise kohta jälle midagi muud ei olevat kui tühi jutt, mis põhjeneb ainult ühe Riia sotsialisti sõna-

del, ja et nemad just need tõsised isamaalased olevat. „Kommunistlikus manifestis“ leiame aga täpselt säärased sõnad. Lehekülg 32 seisab: „Kommunistidele on heidetud ette, et nad tahavad kaotada isamaa, rahvuse. Töölistel ei ole isamaad. Neilt ei või võtta, mida neil ei olegi.“ Mõelge, mis see tähendab, kui säärast kraami pakutakse niinimetatud „õpetlikkudel loengutel“ meie õppivale noorsoole, kui lastele seal öeldakse: sina kuulud töölisteringkonda ja sellepärast ei ole sul ka isamaad. Teine broshüür on saksakeelne ajakiri „Schulfront“, nii siis otse koolide jaoks määratud — nr. 1 ja 2 — 1931. Artiklid, mis temas leiduvad, on samuti väga raskepärased ja sisaldavad ainult lööksõnu, ilma et midagi korralikumalt põhjendataks. Esimeses pööratakse „an die freien sozialistischen Schüler“ — vabade sotsialistlike õpilaste — poole ja kõneldakse sellest, et praeguse aja poliitiline „Kompromissvirrvarr“ ei toovt mingit lahendust, et muidu tulevat kõige pimedam reaktsioon, kui just kooliõpilaste keskel ei valitse „ein ständiges Wecken, Schulen und Ringen für das tatsächliche, revolutionäre, sozialistische Werden“ — äratamine, koolitamine ja võitlemine tõelise, revolutsioonilise sotsialistliku arenemise eest. Samuti kõneldakse seal „von dem kapitalistischen Wahnsinn unseres Bildungswesens“ — meie hariduseolu kapitalistlikust nõorasusest — ja kutsutakse siis õpilasi üles, et nad sotsialistidega läheksid kaasa nende „blutschweren Kampfweg“ ja aitaksid võidelda praeguses seltskonnas valitseva „fashistliku katku“ vastu, nagu järgmises artiklis öeldakse, mis just vaba sotsialistliku noorsoo ülesanne olevat. Kõik need lööksõnad, ja säärastest kubitsevad need artiklid, näitavad selgesti küllalt millist prügi meie õppivale noorsoole püütakse silmi puistata. Aga ega see ju kõik midagi ei aita, kui seda siin ette tuua, siis tuleb härra Laarman kõnetooli ja ütleb: Tänu Jumalale, meie praeguses koolis on kõik kõige paremas korras ja sellepärast ei ole põllumeestel kuidagi võimalik hääletada vormeli poolt, mis nõuab, et ärgu viidagu erakonnapolitikat kooli.

Nende andmete kohta, mis ma siit kõnetoolilt ette kandsin, kuulsin ühe märkuse, mille ka veel ette toon. Ma tsiteerisin siit üht kirja, kus oli öeldud, et punased rakukesed olid kõigis koolides peale kahe Tallinna keskkooli. Selle kohta ütles üks nende koolide direktoritest, et üks asi oli Tallmeistri kõnes vale, nimelt see, kui ta ütles, et minu koolis neid ei ole, seal on need ka olemas. Neile väidetele igitahes sotsialistide kui ka põllumeeste kogude liikmed vastu vaielda ei saa.

Mis puutub härra Rei ja teiste katse-

tesse minule külge pookida mõttevabaduse kitsendamise plaane, sandarmite ja politsei appikutsumist j.n.e., siis võite teie ju sellest oma valijatele ja oma „Rahva Sõna“ lugejatele kaevata, seal usutakse muidugi iga sodi. Tõeliselt ei ole tervel sellel jutul muidugi kõige väiksematki alust. Mina pooldan täielikku mõttevabadust kõige kaugemas ulatuses, olen igalpool öelnud, et isegi kiriku ja koguduste elus peab õigus olema vooludel ja lahkvaadetel võistelda ja olen ka oma koguduses kõigile rõhutanud, et teisitimõtlejad ei pruugi sugugi lahkuda, kui nad ei soovi, vaid jäägu rahulikult kogudusesse ja võideldgu seal oma tõekspidamiste eest. Aga ma arvan, et see oleks ometi kentsakas, kui koguduse juhid ise ei tea, mis nad tahavad. Imelik oleks, kui kogudus on protestantlik, aga õpetajaks valitakse vana-meelne, või jälle, kui kogudus on vanaluterlik, aga õpetajaks valitakse protestantliku voolu pooldaja. See oleks ometi juba kurioosum. Samuti olen ma siin öelnud ainult seda, et kool ise peab teadma, mis ta tahab. Kui kool tahab lapsi kasvatada kodanlikult ja kristlikult, siis ei või ta õpetajateks määrata sotse ja usuvastaseid. Meie arupärimine läks sellest välja, et sotsialistid on avalikult öelnud, et nemad tahavad ka lapsi koolides kasvatada sotsialistlikult ja usuvastases vaimus, ja seepärast ei tohi minu arusaamise järgi kodanlik riik seda mitte sallida, et koolinõuõpetajad juhib mees, kes kuulub sellesse erakonda. Tehku sotsialistid oma propagandat ja olgu neil mõttevabadus, aga et kodanlik seltskond seda sallib, et haridusministriks on sotsialist, ja et enamus meie linnade ja maakondade hariduseosakonna juhtide kohtadest on sotsialistide käes, sellest ei saa mina aru. See on sama ebaloomulik kui see, et mõni kristlik kogudus valiks omale õpetajaks besboshniku. Mõttevabadus olgu igalühel, aga juhtimine peab tüüriks kindla eesmärgi poole. ja minu arusaamise järgi tohib Eesti riik ka koolide juhtimise usaldada ainult nende kätte, kellel on kindel isamaalik ilmavaade, kes rahva elu tahavad ehitada kristliku kultuuri alusele ja kes kooli tahavad juhtida selles vaimus, mis rahva enamusele vastuvõetav.

Ka selle üle ei hakka mina vaidlema härra Ast'iga, kas ma sotsialismi tunnen või mitte, ja kas tal põhjust oli minule ette heita, et „niipalju teate Teie sotsialismist“. Kui minu ülesandeks oleks mõnda akadeemilist kõnet pidada sotsialismi ja tema ajaloo üle, siis võiksimme ju säärases stiilis vaielda. Siin on minule aga ainult see tähtis, millist nägu ta tegelikult elus on näidanud. Ja seal ei ole paremat pilti olemas kui kuju, mille ta omale Venemaal on võtnud. Kõik need härrad, kes seal valitse-

vad, rääkisid siis, kui neil võimu ei olnud, täpselt samasugust juttu, nagu teie. Mulle näidati hiljuti Lenini kirjutust, kus ta suure ägedusega piike murdis mõttevabaduse poolt ja surmanuhtluse vastu. Mis tehti aga siis, kui võim kätte saadi?

Kadunud Peeter Põllul on kindlasti õigus, kui ta ütles, et teie, sotsialistid, ratsutate igasuguseid vabadusi ainult niikaua, kui teil võimu ei ole. Olete teie kord täielikud peremehed, siis panete maksma samasuguse diktatuuri kui Venemaal. Ärge sellepärast oma õõnsate lööksõnadega siin shonglöörige. Mõne oma mehe panete ju seda uskuma, et mina ja minu mõtteosalised suured koletised oleme, aga Eesti rahva enamusele teie sellega juba puru silma ei puista.

J u h a t a j a: Rkl. Tallmeister võis kõnelda üle aja, tähendab üle veerand tunni põhjusel, et rkl. Kalbus oma sõnaõiguse andis talle edasi. (H ü ü e d: Lõpetada!) Ma kuulen ettepanekut, koosolek lõpetada. (H ä ä l e t a t a k s e.) E t t e p a n e k o n t a g a s i l ü k a t u d.

M. M a r t n a: See hirmus lause, mille härra Tallmeister siin kommunistlikust manifestist ette kandis, on ajalooline lause, ja kui ma mitte ei eksi, juba üle 80 aasta eest kirjutatud. Karl Marx'i ja Friedrich Engels'i kommunistliku manifesti õpetatakse nüüd ka ülikoolides. Mina olen ise ühes ülikoolis 10 nädalatundi kommunistlikku manifesti kuulnud, see oli Bernis, ja nimelt kuulsa majanduseteadlase, professor August Onken'i auditoriumis. Kui nüüd härra Tallmeister selle lause kui midagi hirmsat ette toob, siis ei kõnele see mitte sellest, et härra Tallmeister oma 20-aastase ametikestvuse ajal sotsialismist midagi õppinud oleks, nagu ta küll ütles. Kui Karl Marx selle postulaadi üles seadis, et töölisel, iseenesest mõista üldises mõttes, isamaad ei ole, ja mida tal tööpoolest ei ole, seda ta siis ka kaotada ei saa, siis on see täiesti arusaadav. Nii ütleb sakslane, mitte ainult tööline, et „Wo es mir wohl ergeht, dort bin ich im Vaterlande“. (V a h e l h ü ü e.) Terve rahvas ei saa üldse rääkida. (V a h e l h ü ü e.) See on Saksa rahva niiöelda lentsõna, aga üks selline ladinakeelne lause on ka olemas. (V a h e l h ü ü e.) Mis sotsialistide isamaasse puutub, siis ei tohiks see ometi kellelegi teadmata olla. milline sotsialistide, eriti Eesti sotsialistide isamaa on. Kui neil isamaad tavalises mõttes ei oleks, siis ei oleks meie ju siin. Tähendab, siis peab meil ka midagi olema, mis meid siin olema sunnib! Ja kui teie nüüd sellest tahate mingit trumpi teha, et sotsialistlikkudes ühingutes ja koosolekutel isamaalaule ei laulda, siis lasete märgist mööda.

Sotsialistid, töölised ei suuda endid rahvuslikku vaimustusse uputada ja nii laulda, nagu Koidula laulis: „Kallimat ei Jumalatel anda polnudki, kui et sugust sündsini eestlane!“ Meie, töölised ja sotsialistid, saame väga hästi aru, et Koidula nii laulda võis. See on ilus laul. Meie, töölised ja sotsialistid, aga nõnda ei või laulda, see peaks teile arusaadav olema. Kui noorsotsialistide koosolekul keegi ettepaneku teeks, isamaalikkul laulu laulma hakata, siis oleks see ju võimata, niisugune ettepanek pole mõeldav. See ei ole selle laulu koht, see koht on teisel, isamaalaste juures. Meie teame, kus neid laule lauldakse. See on küllalt arusaadav, miks sotsialistid neid laule ei laula.

Mis härra Kask veel eriti alla kriipsutada püüdis oli see, et Eesti rahvast on kõigest 1 miljon ja paarkümmend tuhat, ja et eestlased ei või kõike seda teha, mis Saksa rahvas 60 miljoni inimeste arvuga teeb ja võib. See on kulunud väide, mida oleme ammugi kuulnud, nimelt et väike Eesti rahvas ei tohi klassidesse jaguneda. (Vahelhüüe.) Kuulge, Teie, härra Kask, Teie olete Pärnu linnapea, Teil on kaunis viisakas sissetulek ja Teil on isiklikult kerge sügavat rahvusetunnet veel sügavamaks kasvatada. Aga lubage mul küsida, ja ma kriipsutan seda eriti alla, meil on talvel kümned tuhanded töölised ilma tööta, kellel on ka lapsed ja perekonnad, neil on sageli külmad toad, nende riided on lagunenu, nende kõht on tühi, nad mõtleavad igal hommikul valuga, kuidas päeva mööda saata! Ma käisin umbes 40 aasta eest Tartumaal ühes talus, minu kaaslasel oli noor üliõpilane, Eduard Sõrmus, tuntud viiulikunstnik Schotimaal, küsisime, kui inimesed laupäeva õhtul koju tulid, kas nad on ka rõõmsad ja kas nad laulavad kevade ilul koju tulles? Nad ei saanud aru minu küsimisest. Pike-ma seletuse järele nad ütlesid: ei meie tunne rõõmu, ei meie oska rõõmust laulda! Ja niisugune eluvaade ja suhtumine on kümneil tuhandeil Eestis, kes oma ülespidamise pärast alati mures on. Ja teie tahate nüüd, kui teie ette kirjutate, et kool peab niisugust ja niisugust isamaalist tunnet kasvatama, siis hakkavad kõikide suud isamaalaule laulma! Ja kes seda ei tee, see raputagu tolm jalgadelt, nagu Vilhelm II ütles, ja mingi maalt välja! Kujutage ometi ette, kuidas tahate seda läbi viia? Kui teie tahate isamaalist vaimu kasvatada, siis peate kõigepealt hoolt kandma, et inimestel kõht täis oleks, et neil soe tuba ja riided oleksid, et neil homme ja ülehommene päev kindlustatud oleks, nagu Teil, minu härrad, nagu härra Anderkopp valimislehti kirjutades kord ka ütles. Kui teil tahtmine oleks seda teha, siis iseenesest mõista, et isamaa ja riiklik tunne Eestis

kindlama aluse saaksid. Aga kui teil seda mitte ei ole — ma olen mitu korda tähelepanu juhtinud sellele, et meie valitsused mingit huvi ei tunne, ega ei taha teadagi, kui suur tööpuudus meil on, siis jäävad teie soovid ning sõnad isamaa ilust laulmisest õõnsateks kõnekäänudeks. Aga seal tuleb härra Tallmeister ja ütleb, et rahva enamus soovib seda, ja niisugust meelsust peab kool kasvatama, kui kool seda ei tee, siis ei täida ta oma ülesannet. Niisuguseid nõudmisi ja väiteid, postulaate, üles seada on mõttetu. — Sotsialistid seisavad tõesti sellel alusel, et kogu senine ajalugu on klassivõitluse ajalugu. Ja see klassivõitlus kestab edasi täna, nagu ta eile ja üleile edasi kestis. (Vahelhüüe.) Kas võitlus mõisnikkude vastu ei olnud klassivõitlus? Keegi ei lausu sõna! Aga ma ütlen, see oli klassivõitlus. Ja kui ma praegu vaatan selle rühma peale... (Kõneleja näitab käega paremale poole.) ja küsin, mis neid lahus hoiab, siis on see jälle klassivõitlus! (Kõneleja näitab käega keskrühmadele.) Teie huvid lähevad lahku, sellepärast olete üksteise vastu, ja sellepärast võitlus, mis teie vahel käimas on, on klassivõitlus. Aga see võitlus, mis teie eneste vahel käimas on, see on teile — teie arvates — lubatud, sellepärast et see teie eneste majanduslike ja taskuhuvidega kõige ligemalt seotud on. (Vahelhüüe.) Meie suunas eitate klassivõitlust. Kahtlemata on meie võitlus klassivõitlus, sest terve sotsialismi olemasolu on klassivõitlus kodanliku ühiskonnaga.

Koosolekut asub juhutama teine abiesimees **R. Penno**.

J. Järve: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Kui meie rühm toetas seda arupärimist ja sellele alla kirjutas, siis tahtsime võimalust anda küsimuse selgitamiseks. Seisame kaugel sellest, et sotsialistlikul parteil peaks olema võimalus oma ideede jaoks propagandat teha, vaid ütleme, et igal voolul peab olema võimalus oma ideid kaitsta.

Mis puutub koolidesse, siis on meie arvamine niisugune, et kui rahvas rahvahääletamisel võttis vastu seaduse, millega koolis sunduslikuks tehti usuõpetuse andmine, siis ei tule sellest järeldada, et usuõpetus peab olema koolis ainult nime poolest, vaid et terve kasvatus peab sündima kristlikul alusel. Niisugune on meie arusaamine, ja sellest tuleb järeldusi tõmata. Kuid siin pean kahjuks ütleva, et sellepöolest ei ole asjad igalpool korras. Ma ei taha etteheiteid teha praegusele hariduseministrile, vaid pean tähelepanu juhtima neile väga sagedasti korduvatele nähtustele, mille kohta ma võin ka näiteid

tuua, kus usuõpetust püütakse kasutada teatud suunas ja võetakse täiesti vastupidine seisukoht. Meie arvame, et niisugune kasvatusetöö mitte õiget vilja ei või kanda. Sellepärast on küll tarvilik, et kasvatusel sihid kindlaks määrataks ja nende järele ka käidaks.

Usuõpetuse küsimusel on oma ajalugu. Kui omal ajal vastu võeti algkooli seadus, siis taheti väita, et kool peab olema ilma usuõpetuseta. Kui rahvas otsustama pidi, siis taheti muidugi otse vastupidist öelda, ja seda tuleb respektierida.

Siin on kõnelejate poolt ette toodud, et rahvahääletamine on ühe rühma teene. Mul ei tule mõttessegi selle rühma osa rahvahääletamises eitada. Sest see ei ole tähtis, mis osa sellel rühmal oli, vaid siin on rahva enamusega tegemist, ja sellega tuleb tahes või tahtmata arvestada.

Kui Riigivanema asetäitja deklareeris siin, et valitsus tahab järele valvata ja väärnähtuste puhul samme astuda, siis võtame seda rahuldusetundega vastu. Kuid meie näeksime, et see puudutaks ka riikliku koolikasvatuse sihte usuõpetuse suhtes ja mõttes. Selles mõttes kavatsen teha ülemineku-vormeli, kui seda mujalt ei tehta, mis ei pea olema umbusalduse avalduseks valitsusele, vaid see peaks väljendama Riigikogu seisukoha selles küsimuses. Arvan, et ka teised Riigikogu liikmed hääletavad selle poolt, sest muidu võib jääda mulje, et mõnede rühmade seisukoht ei ole küllalt selge. On tähtis, et maa ja rahvas selles küsimuses Riigikogult selge vastuse saaksid. (V a h e l h ü ü e.) Arusaadavalt ei või mitte Riigikogu kasvatust juhtida, aga üldise suuna võib anda ja määrata, ehk võib hinnangu anda valitsuse seisukohtadele ühel või teisel juhul. (V a h e l h ü ü d e d.) Mina imestan täna ühe asjaolu üle, ja nimelt köikidest läbirääkimistest käis läbi punase joonena, nagu oleksid usk ja sotsialism kaks niisugust asja, mis kui tuli ja vesi üksteisele vastu käivad. Minu arvamine on siiski teistsugune. Kui vaatame sotsialismi arenemise ajalugu või kui vaatame usu ajalugu, kui iseäranis silmas pidada Inglismaa olusid, siis teame, kuidas sotsialism on lähedas ühenduses olnud kirikuga, ja kuidas paljud teoretikud selle liikumise algul on usulisel pinnal seisnud. Teame, kuidas Inglise peaminister Macdonald on ususõbraline ja välisminister Henderson samuti. Nemad on mõlemad usuühingute liikmed, ja teame, kuidas nad vabal ajal usulisi ettekandeid teevad nendes kogudustes, mille liikmed nad on. Ka meil tuleks niisugust pinda luua, ja see lähenemine ei pea sündima mitte ühelt poolt vaid mõlemalt poolt. Kui siin kuristik on tekkinud, siis on siin süüdi ka kirik, mineviku kirik.

Ka puudused on meie kirikul, ja nende peale on tähelepanu siin juhitud kahesuguses mõttes. Nimelt muu seas mõned kõnelejad on tähendanud sellele, et meie kirikus ei ole korda, et üksikud kogudused ei allu kiriku keskvalitsusele. Kuid selles osas langeb süüdistus ära. Ja iseäranis põhjendamata on see etteheide nendest ringkondadest, kes omal ajal, kui usuühingute seadus vastu võeti, siis selle poolt raiusid, et kirikul ei pea olema keskvoimu, ja kes püüdsid kirikut pulveriseerida seadusega, mis vastu võeti 1925. aastal ja kus on ette nähtud, et üksikkogudusel on võimalik liidust lahkuda, ja kus keskvalitsusel ei ole korraldavat kätt oma seisukohti läbi viia.

Mis puutub nendesse väärnähtustesse, mis selle tõttu ette tulevad, siis on selge, et kirikul ei ole võimalusi praeguse olukorra juures nende kõrvaldamiseks. Iseasi on, mis puutub sisemistesse puudustesse, mis siin on ette toodud, siis ei tule mõttessegi neid kellelegi ette heitma hakata. Ja nagu siin üks kõneleja ette kandis arupärijate vaadete muutustest j.n.e., siis arvan, et see ei ole mitte üks arupärijate kohta maksev, vaid meie näeme üldiselt, et tihtipeale inimesed, kel olid omal ajal teistsugused mõtteviisid, on neid väga palju muutnud. Ka sotsialistliku ilmavaatega on samasugune lugu. Ma olen lugenud mõnikord ka kõige pahempoolsemaid lehti, ja kui siin riiust ja tülist kõneldakse, siis näeme, et osa etteheiteid ja arvustusi tuleb ette ka seal. Igatahes kiriku ja ta mõttekandjate hulgas praegu, kui ka tulevikus võib lahkarvamisi ette tulla, mis loomulikud ja enesest mõistetavad.

Arvesse võttes ettetoodud avaldusi esitan ülemineku-vormeli, kui seda mujalt ei tule, mille läbi Riigikogu rõhutab, et kooli kasvatusesihtide määramisel ja teostamisel tuleb arvestada rahvahääletamisel usuõpetuse kohta avaldatud rahva tahtega, ja läheb päevakorras edasi.

J u h a t a j a : Rkl. Järvelt on järgmine ülemineku-vormel:

„Ära kuulates läbirääkimisi rõhutab Riigikogu, et kooli kasvatusesihtide määramisel ja teostamisel tuleb arvestada rahvahääletusel usuõpetuse kohta avaldatud rahva tahtega, ja läheb päevakorras edasi.“

(V a h e l h ü ü d e d.) On ettepanek, koosolek lõpetada.

(H ä ä l e t a t a k s e.) Poolt on 10 häält, vastu 15 häält, seega on ettepanek t a g a s i l u k a t u d.

Vaheaeg kl. 14.42 min—kl. 15.

Koosolekut juhatab Esimees K. Einbund.

Sekretäri kohal sekretäri teine abi **O. Gustavson**.

(Hüüded: Lõpetada!)

Juhataja: Ma kuulen lõpetamise ettepanekuid.

K. Ast (korra kohta): Enne vahe-
aega valitses arvamine, et võiks täna läbi-
rääkimised arupärimise üle lõpule viia,
seda enam, et nad on väga veninud —
täna juba 4. koosolek — ja sõnavõtjad ise
ei ole enam piirdunud arupärimisega, vaid
on rääkinud kõigest, mis kellelegi pähe

tulnud. Aga vahepeal selgus, et on kella
kolmeks tervelt kolm komisjoni koosole-
kuks kokku kutsutud, kelle töö tegemata
jääks, kui praegune koosolek jätkuks. Et
komisjonide tööd mitte segamini paisata,
oleks vist parem praegune Riigikogu üld-
koosolek lõpetada. Teen vastava ette-
paneku.

Juhataja: Rkl. Ast'ilt on ettepanek,
lõpetada koosolek.

(Hääletatakse.) Ettepanek on
vastu võetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 15.02 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretärid (allkirjad).

Koosoleku juhatajad (allkirjad).

